

PRZEWODNIK

Ścieżki przyrodniczo – edukacyjne WE WDZYDZKIM PARKU KRAJOBRAZOWYM

Zarząd Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego
Kościerzyna 2007

Wydawca: Zarząd Wydzkiego Parku Krajobrazowego
83-400 Kościerzyna, ul. Świętojańska 5e
tel.: 0-58 686 82 73 fax: 0-58 686 82 74
www.wdzydzkipark.pl

Tekst: Małgorzata Blok

Zdjęcia: Małgorzata Blok, Janusz Schütz, Natalia Jankowska, Katarzyna Kosińska-Wąsniowska, Anna Norek, Maciej Gdaniec, Muzeum - Kaszubski Park Etnograficzny, zdjęcia wykonane podczas Obozu Młodych Krajoznawców Schodno 2005, archiwum ZWPK

Mapa: Eko-Kapio

Korekta: Andrzej Penk

Druk: Drukarnia „STANDRUK”, 89-600 Chojnice, ul. Sienkiewicza 2, tel./fax 052 397 43 32,
www.standruk.com.pl

Wydano ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej w Warszawie

ISBN: 978-83-921909-3-6

Wszelkie Prawa Zastrzeżone

Egzemplarz Bezpłatny

Od Autorki

Ukazanie różnorodności świata zwierząt i roślin, urody krajobrazu, zasad panujących w środowisku naturalnym danego obszaru to cele, które zakładają sobie twórcy ścieżek edukacyjnych. Edukowanie społeczeństwa w zakresie różnorodności przyrodniczej, zachowania krajobrazu naturalnego i kulturowego terenów szczególnie cennych jest jedną z form ich ochrony.

Przewodnik w założeniu ma służyć jako pomoc dla instruktorów warsztatów na ścieżkach przyrodniczych. Jest źródłem informacji o Wdzydzkim Parku Krajobrazowym i zbiorem ciekawostek przyrodniczych. Dokładny opis przebiegu poszczególnych tras, mapy, zdjęcia ukazujące najciekawsze i szczególnie cenne fragmenty krajobrazu, gatunki roślin i zwierząt oraz przejawy wciąż żywej w tym regionie kultury Kaszub pomogą w przygotowaniu warsztatów. Jednocześnie wydanie to jest kierowane do szerokiego kręgu osób zainteresowanych aktywnym wypoczynkiem, zarówno w formie pieszej, rowerowej, jak i w kajaku po terenach Parku.

Najlepszą formą poznawania jest bezpośredni kontakt z przyrodą, między innymi na wyznaczonych trasach pieszych, rowerowych oraz szlaku wodnym wyposażonych w barwne tablice dydaktyczne, miejsca odpoczynku i odpowiednio oznakowanych. Zatem zapraszam serdecznie do wędrowki po Wdzydzkim Parku Krajobrazowym, po opisanych w przewodniku szlakach przyrodniczo – edukacyjnych.

Spis treści

PODSTAWY PRAWNE	- 6
POŁOŻENIE	- 7
BUDOWA GEOLOGICZNA I UKSZTAŁTOWANIE TERENU	- 7
WODY POWIERZCHNIOWE	- 8
FLORA	- 12
FAUNA	- 21
FORMY OCHRONY PRZYRODY	- 24
EDUKACJA EKOLOGICZNA	- 31
PIESZE ŚCIEŻKI PRZYRODNICZO-EDUKACYJNE	- 37
ROWEROWE ŚCIEŻKI PRZYRODNICZO-EDUKACYJNE	- 55
INNE SZLAKI NA TERENIE PARKU KRAJOBRAZOWEGO	- 85
LITERATURA	- 91

Walory przyrodnicze
Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego

PODSTAWY PRAWNE

- **15 czerwca 1983 roku** - Wdzydzki Park Krajobrazowy został utworzony uchwałą nr XIX/83/83 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Gdańsku, w której zostały określone zasady i kierunki działania Parku.
- **1999 rok** – powołanie Zarządu Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego z siedzibą w Kościerzynie.
- **7 sierpnia 2001 roku** – ustanowienie „Planu Ochrony WPK” rozporządzeniem Wojewody Pomorskiego nr 6/2001, który określa kierunki działalności i zakres zarządzania na terenie parku i otuliny.
- **15 maja 2006 roku** – Rozporządzenie Wojewody Pomorskiego nr 52/06 w sprawie Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego, określające granice parku i otuliny oraz wprowadzające obowiązujące w nich zakazy i ograniczenia.

Park krajobrazowy jest formą ochrony przyrody określoną w ustawie o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r.:

Park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.

POŁOŻENIE

Wdzydzki Park Krajobrazowy (WPK) położony jest w województwie pomorskim, w południowej części powiatu kościerskiego. Obszar Parku obejmuje fragmenty gmin: Kościerzyna, Dziemiany, Karsin, Lipusz i Stara Kiszewa. Powierzchnia parku wynosi 17 832 ha, a jego otulina 15 208 ha.

W ujęciu regionalnym, pod względem fizycznogeograficznym WPK położony jest w północnej części Borów Tucholskich, w obrębie projektowanego rezerwatu biosfery „Bory Tucholskie”. Pod względem hydrograficznym usytuowany prawie w całości w górnej części zlewni Wdy.

Gęstość zaludnienia na terenie WPK w większości nie przekracza 25 osób/km², co jest bardzo niskim wynikiem w województwie pomorskim. W obszarze Parku nie ma miast, a jedynie w otulinie znajdują się większe wsie powyżej 1000 mieszkańców – Dziemiany, Lipusz i Wiele.

BUDOWA GEOLOGICZNA

I UKSZTAŁTOWANIE TERENU

W ukształtowaniu terenu parku przeważają obszary ukształtowane w wyniku działalności wód roztopowych lądolodu z okresu ostatniego zlodowacenia bałtyckiego (10-12 tysięcy lat temu). Przeważają rozległe równiny sandrowe złożone z piasków i żwiru, popręczone rynnami subglacjalnymi i zagłębieniami wytopiskowymi, tworzące jednostkę geomorfologiczną „sandr Wdy”. Odmianę stanowią płaty wysoczyzny morenowej na zachodnim i południowym skraju parku w postaci „wysp morenowych”.

Najbardziej różnicujące krajobraz rynny subglacjalne są często wypełnione wodami jezior lub cieków. Największe rozmiary mają przecinające się południkowe i równoleżnikowe rynny jeziora Wdzydze. Brzegi rynien są zazwyczaj strome, klifowe, wznoszące się do kilkunastu metrów nad poziom wody.

Zagłębienia związane z wytapianiem martwego lodu posiadają różne kształty i wymiary. Większe są przeważnie płytkie i wypełnione

osadami, zaś mniejsze wytopiska są najczęściej głębsze, o regularnym kształcie i stromych brzegach.

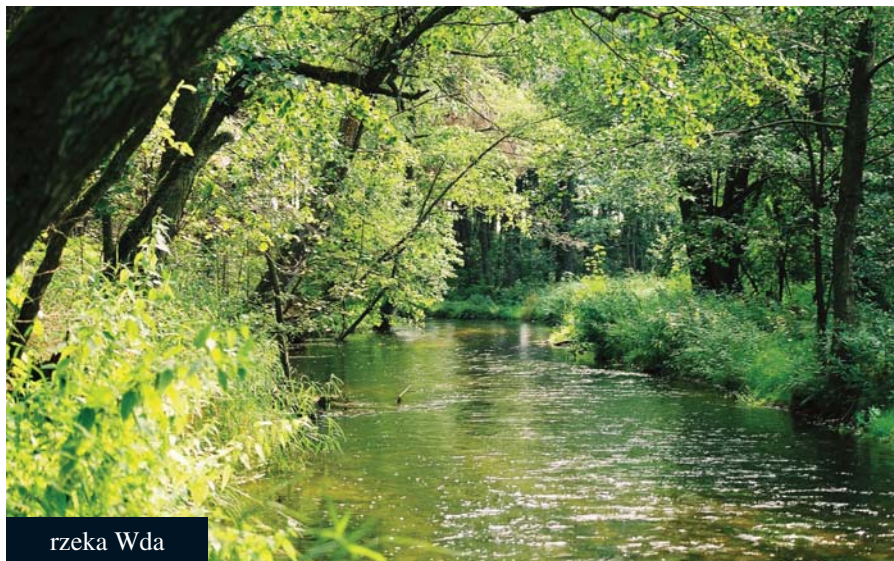
Wyspy wysoczyznowe wznoszą się na około 200 m n.p.m.: „Wyspa Wielewska” w południowej części parku, oraz „Wyspa Raduńska” w zachodniej. Najwyższym wzniesieniem są Chelmice – 201,4 m n.p.m. w południowo-zachodniej części parku.

Na piaszczysto-żwirowym podłożu równiny sandrowej wykształciły się gleby brunatne wylugowane oraz gleby bielicoziemne. Są to w większości gleby nadmiernie przepuszczalne i zbyt suche dla wielu roślin. Największy procentowy udział w obszarze parku mają gleby klasy V i VI w większości porośnięte lasami. Użytki zielone występują głównie w dnach rynien subglacialnych na glebach wykształconych prawie wyłącznie z utworów organogenicznych.

WODY POWIERZCHNIOWE

Ważnym elementem młodogłacialnego krajobrazu WPK są liczne jeziora o różnej genezie, sieć rzeczna oraz tereny podmokłe.

Prawie cały obszar parku usytuowany jest w górnej części dorzecza Wdy i Trzebiochy, dwóch głównych rzek parku. Największą rzeką WPK jest Wda płynąca na terenie parku od miejscowości Lipusz przez jezioro Osty i Schodno. Następnie łączy swój bieg z Trzebiochą i w Przerębskiej Hucie wpływa do jeziora Radolnego, zachodniego ramienia kompleksu jezior wdzydzkich. Ujście z jeziora Wdzydze ma w okolicach wsi Borsk. Za Borskiem następuje rozdział wód na rzekę Wdę i Kanał Wdy (Czarnej Wody). Zarówno Wda jak i Trzebiocha są miejscem występowania niezwykle rzadkiej

rzeka Wda

ryby, wdzydzkiej troci jeziorowej, dlatego też są obszarem planowanego rezerwatu przyrody.

Jednym z największych walorów krajobrazowych WPK są jeziora. Średnia jeziorność parku wynosi 10,7%, co jest skrajnie wysokim wynikiem w skali kraju. Na obszarze WPK występują 53 jeziora o powierzchni powyżej 1 ha oraz ponad 100 mniejszych, tzw. „oczek”, zaś w otulinie kolejne 51 jezior i około 50 „oczek”. Przeważają zbiorniki o rynnowej genezie usytuowane wzdłuż głównych ciągów odwadniania. Wśród nich dominuje jezioro Wdzydze, największy zbiornik w granicach parku. Jezioro o powierzchni 1455,6 ha jest głębokie na 68 m, co plasuje je na szóstym miejscu wśród jezior Polski. Wdzydze łączy się z jeziorami Radolne, Jelenie i Gołuń tworząc charakterystyczny kompleks zwany Krzyżem Jezior Wdzydzkich. Ramiona krzyża rozciągają się w kierunku południkowym na 11 km, zaś na 9 km w kierunku równoleżnikowym. Rozmiary kompleksu, jak i jego kształt stanowią o jego unikatowości w skali Polski. Drugim typem jezior o genezie postglacjalnej są jeziora wytopiskowe powstałe na skutek topnienia brył martwego lodu. Przykładem takich jezior jest kompleks dużych zbiorników: Wyrówno, Osty i Bielawy w północno-zachodniej części WPK.

Na uwagę zasługują też bardzo liczne bezodpływowe niewielkie zbiorniki wysoczyzn morenowych i sandrów. Położone wśród lasów mniejsze i większe jeziora o różnym typie troficznym połączone kompleksami torfowisk wysokich i przejściowych są siedliskiem życia wielu rzadkich oraz chronionych gatunków flory i fauny.

TYPY TROFICZNE JEZIOR

Jeziora Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego, jak większość polskich jezior, wywodzą się z okresu, kiedy ustępował łądólód. Początkowo były to ubogie zbiorniki. Z czasem ulegały eutrofizacji, czyli gromadzeniu się na dnie zbiornika znacznych ilości szczątków organicznych, aż do zaniku jeziora. W zależności od stadium zarastania wyróżniamy typy troficzne jezior.

Jeziora oligotroficzne

Mają najbardziej pierwotny charakter. Przeważnie są to głębokie zbiorniki wodne, ubogie w substancje pokarmowe, o odczynie obojętnym, o przezroczystej wodzie i charakterystycznym błękitnym zabarwieniu. W związku z małym ładunkiem biogenów roślinność jest słabo rozwinięta, a co za tym idzie gatunki zwierząt też są nieliczne. Typem jezior oligotroficznych są jeziora lobeliowe występujące na niżu. Nazwa pochodzi od lobelii jeziornej, będącej gatunkiem charakterystycznym tego typu zbiorników. Poza tym występuje w nich poryblin jeziorny i elisma wodna, gatunki reliktowe, ewolucyjnie bardzo stare.

Jeziora lobeliowe są bardzo wrażliwe na antropopresję. Doprowadzanie nadmiernego ładunku biogenów może całkowicie zniszczyć zbiornik, a renaturyzacja zdewastowanego jeziora jest praktycznie niemożliwa. W związku z tym jeziora lobeliowe są uznawane za niezwykle cenne i podlegają całkowitej ochronie.

Jeziora mezotroficzne

Wraz ze zwiększaniem się ładunku pierwiastków pokarmowych w wodzie zmienia się roślinność jeziora. Występuje większa różnorodność gatunków, brzegi zbiornika porastają uboższe postacie szuwarów. Występują rośliny zanurzone i o liściach pływających, jak grzybień białe i grążele żółte. Zwiększająca się ilość roślin powoduje też szybsze odkładanie się osadów dennych, co prowadzi do wypłycenia zbiornika i postępującego zarastania.

jeziro eutroficzne

Jeziora eutroficzne

Jezióra o bogatej szacie roślinnej. Najczęściej występujący typ troficzny jezior. Strefowe rozmieszczenie roślinności wodnej i przywodnej jest wyraźne. Roślinność brzegowa dobrze rozwinięta. Woda o mniejszej przejrzystości i zielonej barwie. Brzegi porastają pasy szuwarów. Bogata jest roślinność zanurzona, w płytszych miejscach repre-

zentowana przez rośliny kwiatowe o liściach pływających, czyli zespół grążela i grzybieni białych. W jeziorze takim występuje wiele gatunków zwierząt wodnych: od zooplanktonu przez stawonogi, mięczaki, ryby po ptaki i ssaki związane z ekosystemami wodnymi. Zarastanie jeziora jest procesem powolnym i dobrze funkcjonujące jezioro eutroficzne nie ulega szybkim przekształceniom. Jednak w wyniku zanieczyszczenia wody ściekami czy spływami z pól równowaga biologiczna może ulec zakłóceniu, występują nadmierne zakwity, w tym sinic i stany beztlenowe, co doprowadza do zaniku życia w zbiorniku. Naturalnie zarastające jezioro eutroficzne prowadzi do powstania zbiorowiska szuwarów, a następnie olsu.

jeziro dystroficzne

Jezióra dystroficzne

Szczególny typ jezior o silnie zakwaszonej, skrajnie ubogiej w składniki pokarmowe wodzie. Bogata w związki humusowe woda ma charakterystyczne brązowe zabarwienie. Powstają z jezior oligotroficznych w wyniku zakwaszenia i występują najczęściej z torfowiskami wysokimi i przejściowymi. We Wdzydzkim Parku Krajobrazowym przykładem

jezióra dystroficznego jest jezioro Lipno, które ma ten charakter w części południowej i zachodniej, graniczącej z torfowiskiem i borem bagiennym. Charakter dystroficzny mają niewielkie jeziora śródlądne otoczone borami sosnowymi. Na ich brzegach rozwija się roślinność torfowiskowa. Torfowce tworząc pło na powierzchni stopniowo zarastają zbiornik. Końcowym etapem jest torfowisko wysokie i bór bagienny.

FLORA

Florę naczyniową Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego ocenia się na około 820 gatunków, co stanowi 50% flory Pomorza Zachodniego i 30% flory całej Polski liczącej 2750 gatunków.

wawrzynek wilczelyko

Dość niska liczba gatunków kompensowana jest bogactwem gatunków wodnych, błotnych i torfowiskowych, co zapewniają liczne i różnorodne siedliska związane z wodą.

Dzięki dużej liczbie zbiorników wodnych, cieków, terenów podmokłych oraz ich różnorodności na obszarze WPK występuje wybitne bogactwo roślin wodnych, błotnych i torfowiskowych. Wiele z nich to gatunki rzadkie i podlegające ochronie. W Planie Ochrony WPK zostało wymienionych 101 gatunków roślin, w tym 33 objętych ochroną ścisłą, 13 – ochroną częściową, oraz uznane za zagrożone wymarciem w skali Polski i Pomorza

kukułka szerokolistna

Specyficzną cechą flory Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego jest udział gatunków reliktowych, do których należą relikty glacialne i postglacialne. Przykładami reliktywów glacialnych występujących w parku są zimozioł północny, skalnica torfowiskowa, turzyca strunowa i fiołek torfowy. Z reliktywów postglacialnych na uwagę zasługują nasięźrzał pospolity i grzybień północny. Obecność gatunków reliktowych w parku informuje o znacznej naturalności szaty roślinnej.

Na szczególną uwagę zasługują gatunki roślin charakterystyczne dla czystych jezior lobeliowych: lobelia jeziorna, poryblin jeziorny, elisma wodna. Należy też wspomnieć o licznie występujących widłakach, rosciczkach czy wielu gatunkach rdestnicy.

GŁÓWNE TYPY ZBIOROWISK ROŚLINNYCH

Ukształtowanie terenu oraz zróżnicowanie siedliskowe parku przekłada się na obraz szaty roślinnej. Wiele z występujących tu zbiorowisk roślinnych jest pospolitych i częstych w kraju, niektóre jednak są rzadko spotykane i z tego względu zasługują na uwagę. Ważne jest również to, że spora część fitocenozy na terenie parku ma charakter naturalny i półnaturalny, co wynika z niedostępności wielu siedlisk i prowadzonej tam ekstensywnej gospodarki.

rosiczka długolistna

Stanowiącą dominantę w ukształtowaniu terenu równina sandrowa jest w większości pokryta siedliskami borowymi, głównie suboceanicznego boru świeżego oraz boru chrobotkowego. Występują też obszary pokryte siedliskiem boru mieszanego dębowo-sosnowego, kwaśnej dąbrowy – lasu mieszanego bukowo-dębowego. Dna licznych rynien, brzegi jezior, miejsca o wysokiej wilgotności zajmują olsy i łągi jesionowo-olszowe. Fragmentami występują siedliska brzeziny bagiennej, grądu, łągu i buczyn. Siedliska leśne obejmują łącznie ok 66% powierzchni WPK.

LASY IGLASTE – BORY

Obecna dominacja borów, które zajmują największą powierzchnię spośród wszystkich zbiorowisk leśnych występujących w Polsce, wynika z faktu, że porastają one siedliska najuboższe, które nie zostały wykorzystane rolniczo w ciągu ostatnich wieków. Wspólną cechą borów jest ich kwaśne podłoże związane z procesem bielcowania (wymywanie zasad i tlenków z wierzchnich warstw gleby przez kwasy humusowe, w wyniku czego pozostaje wybielony piasek kwarcowy), oraz związana z tym podłożem charakterystyczna roślinność.

Suboceaniczny bór świeży

Bór o drzewostanie złożonym głównie z sosny zwyczajnej z domieszką brzozy brodawkowatej oraz świerka, wykształca się na ubogich piaskach o niskim poziomie wód gruntowych. Słabo rozwinięta warstwa krzewów to głównie podrosty sosny i brzozy z domieszką jarzębiny, dębu szypułkowego i buka. Dobrze rozwinięte charakterystyczne runo krzewinkowe to borówka czarna, borówka brusznica, wrzos i trawa śmiełek pogięty. Dno lasu bujnie porastają mchy: rokietnik pospolity czy gajnik łśniący.

Bór suchy chrobotkowy

Bór chrobotkowy wykształca się na siedliskach skrajnie suchych i ubogich, na gruboziarnistych luźnych piaskach, o niskim poziomie wód gruntowych. Drzewostan składa się z sosny o niskiej bonitacji. Warstwa krzewów jest bardzo słabo rozwinięta, natomiast w runie występują charakterystyczne porosty chrobotki. We Wdzydzkim Parku Krajobrazowym bór chrobotkowy występuje w rezerwacie Krwawe Doły.

bór świeży

bór chrobotkowy

bór bagienny

Bór bagienny

Zajmuje siedliska na pograniczu torfowisk wysokich i borów sosnowych, Pojawienie się boru bagiennego może być spowodowane osuszeniem torfowiska. Drzewostan buduje sosna zwyczajna i brzoza omszona. W warstwie krzewów poza podrostami drzew występuje kruszyna pospolita. Runo bogate, krzewinkowo - mszyste z charakterystycznym bagnem zwyczajnym i borówką bagienną.

knieć błotna

Łądowe ekosystemy nieleśne zajmują natomiast około 20% powierzchni Parku. W przeciwieństwie do lasów, są one wybitnie zróżnicowane. Z półnaturalnych należy wymienić łąki, pastwiska, murawy psammofilne i wrzosowiska. Ich istnienie uwarunkowane jest działalnością człowieka: koszeniem, wypasaniem bydła i utrzymywaniem odpowiednich stosunków wodnych.

Łąki dominują na siedliskach wilgotnych lub okresowo wilgotnych na dnach dolin i rynien. Wśród zbiorowisk łąkowych wysokimi walorami wyróżnia się łąka rdestowo-ostrożeńiowa, bardzo bogata florystycznie, charakteryzująca się sezonowymi aspektami barwnymi kwitnących roślin. Najwięcej gatunków chronionych występuje na zbiorowiskach przejściowych między typowo łąkowymi a mechowiskami. Bardzo rzadkim i cennym zbiorowiskiem jest łąka rajgrasowa.

ŁĄKI WILGOTNE

Łąka rdestowo-ostrożeńiowa to popularny we Wdzydzkim Parku Krajobrazowym typ łąki wilgotnej. Występuje na ogół w dolinach małych rzek na murszowych, torfowych glebach o wysokim poziomie wody. Dzięki obecności wielu bylin o atrakcyjnych, barwnych kwiatach mają dużą wartość krajobrazową. W zależności od pory roku dominują barwy żółte (jaskier ostry), różowych (rdest wężownik, firletka poszarpana, ostrożeń łąkowy, kukulka szerokolistna), białych (rzeżucha łąkowa). Łąki te są ekosystemami półnaturalnymi. Dzięki ekstensywnie prowadzonej gospodarce łąkarskiej, czyli koszeniom (1-2 razy w roku) i umiarkowanej melioracji warunki siedliskowe pozwalają na występowanie wrażliwych gatunków storczyków.

łąka wilgotna

rzeżucha łąkowa

firletka poszarpana

Łąki wilgotne są miejscem występowania chronionych storczyków

kuklik zwisty

stokrotka

rdest wężownik

zespół trzciny pospolitej

Licznie prezentowane są naturalne siedliska: wodne, szuwarowe, torfowiskowe. Szczególnie cenne są zbiorowiska jezior lobeliowych. Na dnie czystych jezior znajdziemy skupienia ramienic. Pospolicie występują zbiorowiska roślin naczyniowych o liściach zanurzonych i liściach pływających, jak znany zespół grążela żółtego i grzybieńni białych. W strefie przybrzeżnej spotyka się liczne zespoły szuwarowe.

zespół turzycy dzióbkwatej

torfowisko przejściowe

Torfowiska występujące w granicach WPK reprezentują różne typy hydrologiczne i ekologiczne. Typową roślinność torfowiskową reprezentują przede wszystkim siedliska kwaśnych i równocześnie ubogich mszarów, typowych dla torfowisk wysokich i przejściowych. Torfowiska słabo kwaśne i neutralne, zasilane przez wody gruntowe lub powierzchniowe reprezentują fitocenozy typu mechowisk, występujące na obrzeżach rynien i dolin, gdzie utrzymywana jest ekstensywna gospodarka łąkarska.

W krajobrazach parku występuje ponadto roślinność antropogeniczna. Charakter antropogeniczny ma większość intensywnie użytkowanych łąk i pastwisk, a także roślinność segetalna (chwastów polnych) na polach uprawnych oraz roślinność ruderalna na siedliskach silnie przekształconych przez człowieka (zabudowania, drogi).

TORFOWISKA

Najogólniej rzecz ujmując torfowisko to miejsce w którym tworzy się torf, a więc złożę torfu o miąższości co najmniej 40 cm wraz z pokrywającą go torfotwórczą roślinnością. Ekosystemy torfowisk charakterystyczne są dla terenów wilgotnych strefy klimatu umiarkowanego chłodnego. W zagłębieniach terenu, wokół mis jeziornych, w dolinach wolno płynących rzek odkładające się szczątki roślinne nie rozkładają się tworząc pokłady torfu. W zależności od rodzaju zasilania wodą wyróżnić można trzy główne typy torfowisk: niskie, wysokie i przejściowe.

mech torfowiec

Torfowiska niskie (reofilne)

Rozwijają się na obszarach zasilanych wodami gruntowymi i powierzchniowymi o znacznej ruchliwości, zasobnymi w składniki mineralne. Są to głównie obniżenia terenu nad wypływającymi się jeziorami eutroficznymi i doliny wolno płynących rzek. Roślinność torfowisk niskich jest wyjątkowo bogata. Znajdziemy tu zarówno gatunki szuwarowe, rośliny podmokłych łąk (knieć błotna, niezapominajka błotna), wiele gatunków storczyków oraz zarośla wierzbowe.

rosiczka okrągłolistna

Torfowiska wysokie (ombrofilne)

Rozwijają się najczęściej na wododziałach, w miejscach bezodpływowych i zasilane są wodami opadowymi, ubogimi w sole mineralne, są więc oligotroficzne. Gatunki tworzące zbiorowiska cechują niewielkie wymagania pokarmowe. Podstawowym elementem są tu mchy z rodzaju torfowiec, tworzące mszar. W pełni wykształcone torfowisko wysokie tworzy wypukłą kopułę z narastających torfowców. Rośliny charakterystyczne to żurawina błotna, modrzewnica zwyczajna, rosiczki, turzycza bagienna, przygielka biała. Końcowym stadium rozwoju jest bór bagienny z bagnem zwyczajnym i borówką bagienną.

Torfowiska przejściowe

Zasilane są zarówno przez wody opadowe jak i gruntowe oraz powierzchniowe o słabej ruchliwości. Są żyźniejsze od torfowisk wysokich, ale mniej żyzne od niskich. Występują tu gatunki zarówno nisko- jak i wysokotorfowiskowe, a roślinność ma charakter pośredni. Tak jak na torfowisku wysokim główną masę stanowią torfowce, ale tworzą mszar dywanowy, przez co torfowisko ma najczęściej powierzchnię płaską. Często torfowisko przejściowe jest wstępnym etapem rozwoju torfowiska wysokiego.

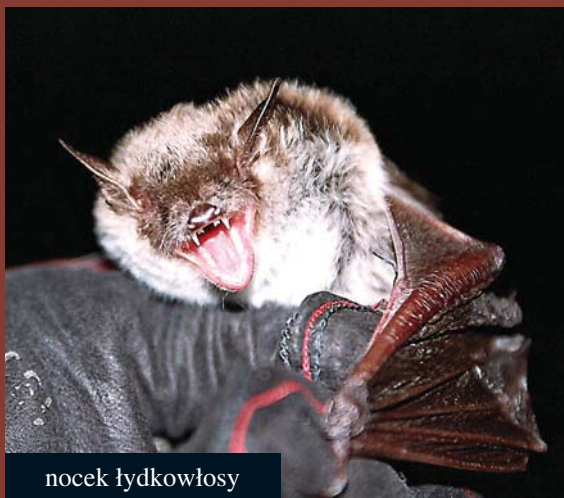
FAUNA

Fauna związana jest silnie z siedliskami przyrodniczymi występującymi we Wdzydzkim Parku Krajobrazowym. Przeważające powierzchniowo siedliska borowe zamieszkują pospolite na tym terenie gatunki ssaków: sarna, jelenń, dzik, zając, borsuk oraz lis i jenot. Drobne ssaki reprezentują pospolite gryzonia, np. myszowate, nornicowate i ryjówkowate. Spotkać można jeża. Częste są ponadto nietoperze. W trakcie prowadzonych badań chiropterologicznych stwierdzono obecność 8 gatunków nietoperzy, w tym rozrodczej kolonii **nocka łydkowłosego** – niezwykle rzadkiego gatunku. Na uwagę zasługuje zamieszkująca Wdzydzki Park Krajobrazowy populacja **bobra**. Szaćuje się, że w obrębie granic parku i jego otuliny znajduje się około 20 – 30 stanowisk tego ssaka. Obecność bobrów powoduje przekształcenia siedlisk, co przyczynia się do zwiększenia ich różnorodności oraz wzbogacenia składu gatunkowego. Bogactwo gatunkowe fauny przejawia się szczególnie w liczbie występujących na terenie parku ptaków. Stwierdzono gniazdowanie 121 gatunków ptaków, w czego większość to gatunki związane z terenami wodnymi i podmokłymi jak żuraw, zimorodek, łabędzie nieme, gągoły, czernice, nurogęsi oraz najcenniejszy przedstawiciel awifauny parku – **szlachar**. Na łąkach w dolinie Wdy gniazdują czajki i derkacze. Do cenniejszych gatunków należy też włochatka, puchacz i bielik. Liczne i różnorodne jeziora oraz cieki wodne są miejscem występowania 35 gatunków ryb. Wśród nich pospolicie występują sandacz, węgorz, szczupak, sieja, sielawa, ukleja, leszcz, płoć, okoń i inne. Z chronionych gatunków ichtiofauny wymienić należy różankę, kozę i strzeblę błotną oraz endemiczną formę **troci jeziorowej** występującej w jeziorze Wdzydze. Małe zbiorniki wodne, tereny podmokłe i bagienne są siedliskiem życia płazów: traszki, kumaka, ropuchy oraz żab.

Nocek łydkowłosy (*Myotis dasycneme*)

Gatunek niezwykle rzadki, zagrożony wymarciem. Nietoperz związany z otwartymi zbiornikami wodnymi, nad którymi poluje na owady. Charakterystyczne są jego długie prostoliniowe loty w poszukiwaniu zdobyczy. We Wdzydzkim Parku Krajobrazowym zlokalizowano kolonię rozrodczą tego gatunku. W dotychczasowych badaniach chiropterofauny zinventaryzowano 7 gatunków nietoperzy na terenie parku.

nocek łydkowłosy

Troć jeziorowa (*Salmo trutta m. lacustris*)

troć jeziorowa

Endemiczna forma wdzydzkiej troci jeziorowej występuje w jeziorze Wdzydze i dwóch rzekach, Wdzie i Trzebosze. Wykształciła się z troci wędrownej na skutek izolacji związanej z działalnością lodowca. Dorosłe osobniki żyją w jeziorze skąd jesienią płyną w górę rzek na tarło. Troć zakopuje ikrę w tzw. gnieździe, w bystrym odcinku rzeki o dnie kamienisto-żwirowym. W wieku 1-3 lat młode ryby w stadium zwanym smolt spływają do jeziora, gdzie szybko rosną, prowadząc drapieżny tryb życia. Stan liczebny wolno żyjącej populacji troci z jeziora Wdzydze szacuje się na 3-5 tys. osobników, w tym 50-100 sztuk tarlaków. Populacja jest objęta ochroną czynną polegającą na corocznym zarybianiu wylęgiem, narybkiem i smoltami z hodowli w niewoli oraz stopniowej renaturyzacji tarlisk.

Szlachar (*Mergus serrator*)

Szlachar zwany dawniej traczem długodziobym należy do rzędu blaszkodziobych. Łacińska nazwa *serrator* oznacza „ząbkowany jak piła” i nawiązuje do ukształtowania krawędzi dzioba tego ptaka, wyspecjalizowanego w polowaniu na ryby. Polska populacja lęgowa wynosi zaledwie 20-30 par z czego 60% samic gniazduje na wyspach jeziora Wdzydze (1995 r.), a liczba ta ciągle spada. Szlachar rozpoczyna legi w połowie maja, wylęg przypada na lipiec i początek sierpnia. Bezpośrednią przyczyną wymierania szlachara na terenie Polski jest wysoka śmiertelność i słaby sukces lęgowy, wynoszący tylko ok. 1 młodego na lęgową samicę. Pośrednimi przyczynami są zmiany siedliskowe – zabudowa brzegów, rozwój infrastruktury turystycznej oraz wzmoczona antropopresja brzegów i tafli jezior.

Szlachar podlega ochronie gatunkowej. Planowane jest utworzenie rezerwatu na wyspach jeziora Wdzydze.

szlachar

Bóbr europejski (*Castor fiber*)

Bobry na terenie WPK pojawiły się w wyniku reintrodukcji gatunku w latach 70-tych i na początku 80. Przesiedlone z terenu Suwalszczyzny osobniki zadomowiły się w dolinie Wdy i rozmnożyły. Obecnie szacuje się, że na terenie parku jest ok. 20-30 stanowisk występowania bobra. Bobry zasiedlają rzeki, małe cieki wodne i brzegi jezior. Łatwo stwierdzić obecność tych gryzoni po charakterystycznych budowlach, norach i śladach żerowania. Bobry odżywiają się roślinnością wodną, ścinają też drzewa, których liście, młode gałązki, kora i łyko stanowi zapas pokarmu na zimę. Preferowanymi gatunkami są drzewa liściaste takie jak topola osika, wierzba czy brzoza, ale nie wzdają się też osłza czy nawet sosna. Bobry ścinają też drzewa w celu budowy tam przegradzających ciek i spiętrzających wodę. Rozlewająca się woda tworzy stawy bobrowe, które są doskonałym miejscem bytowania gryzoni. Swoje budowlane zdolności bobry uwidaczniają budując domki - żeremia.

żeremie bobrowe

FORMY OCHRONY PRZYRODY WE WDZYDZKIM PARKU KRAJOBRAZOWYM

W celu zachowania bogactwa przyrodniczego ochroną obejmuje się zarówno siedliska jak i gatunki roślin i zwierząt. Bierna ochrona przyrody występuje w różnych formach, różniących się charakterem ochrony dostosowanym do rodzaju obiektu chronionego jak i zagrożeń.

REZERWAT PRZYRODY

Rezerваты przyrody obejmują zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi.

W rezerwacie „Krwawe Doły”

Do 2007 roku ochroną rezerwatową objęto we Wdzydzkim Parku Krajobrazowym jeden obiekt – „**Krwawe Doły**”. Jest to rezerwat florystyczno-leśny o powierzchni 13,02 ha położony w gminie Stara Kiszewa. Celem ochrony jest zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych zbiorowisk leśnych typowych dla Borów Tucholskich oraz porostów i innych rzadkich i chronionych gatunków roślin. Rezerwat obejmuje fragment lasu z siedliskami borów świeżych i borów suchych, porośnięty ok. 100-letnim drzewostanem sosnowym. Wśród licznie występujących tam gatunków porostów (48), aż 18 jest objętych ścisłą ochroną. Rezerваты przyrody chroniące śródładowe bory sosnowe na siedliskach świeżych i suchych należą do nielicznych w Polsce.

UŻYTKI EKOLOGICZNE

Użytki ekologiczne to zasługujące na ochronę pozostałości ekosystemów mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej – naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, płaty nieużytkowanej roślinności, starorzecza, wschodnie skalne, skarpy, kamieńce, siedliska przyrodnicze oraz stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, ich ostoje oraz miejsca rozmnażania lub miejsca sezonowego przebywania.

Na terenie parku znajduje się 14 obiektów uznanych za użytki ekologiczne. Są to zarówno różnego rodzaju torfowiska, śródleśne oczka wodne jak i cenne ekosystemy łąkowe.

Poniżej wymienione zostały istniejące obecnie na terenie WPK użytki (obok numer w rejestrze wojewódzkim).

1. Żabinkich Błoto – nr 262, śródleśne oczko wodne z płem mszarnym
2. Wesków Bagna – nr 261, śródleśne oczko wodne
3. Grzybowski Młyn – nr 285, śródleśne torfowisko
4. Tucholskie Mszary – nr 287, torfowisko przejściowe
5. Kotel – nr 288, kompleks łąk i torfowisk
6. Zabrody – nr 289, torfowisko przejściowe
7. Torfowisko Szenajda- nr 290, torfowisko
8. Kiszewskie Bagno – nr 292, torfowisko przejściowe
9. Modrzewnicowy Mszar - nr 294, torfowisko wysokie
10. Żurawinowe Bagno – nr 295, torfowisko wysokie
11. Wełniankowe Mszary – nr 296, torfowisko przejściowe
12. Torfowisko nad jeziorem Gołuń – nr 297, torfowisko przejściowe i wysokie
13. Czyste – nr 298, torfowisko wysokie
14. Przerębska Huta – nr 313, kompleks łąk, torfowisk i olsów

POMNIKI PRZYRODY

Pomniki przyrody są to pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajoznawczej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywietrzyska, skałki, jary, głazy narzutowe oraz jaskinie.

Wykaz pomników przyrody znajdujących się na terenie WPK:

1. nr 315 dąb szypułkowy
2. nr 856 dąb szypułkowy
3. nr 857 klon pospolity
4. nr 863 dąb szypułkowy
5. nr 873 jałowiec pospolity (7 szt.)
6. nr 984 brzoza brodawkowata (3 szt.)
7. nr 921 buk pospolity
8. nr 1078 stanowisko widłaka spłaszczonego
9. nr 1947 buk pospolity „Buk nad Rzucnem”
10. nr 1948 lipa drobnolistna
11. nr 1949 sosna pospolita „Sosna na Czajkowie”
12. nr 1950 sosna pospolita
13. nr 1951 sosna pospolita „Retoszec”
14. nr 1952 sosna pospolita „Neceny”
15. nr 1975 buk pospolity odm. czerwono-listnej „Buk Purpurowy na Wawrzynowie”
16. nr 1976 daglezie zielone (3 szt.) „Daglezie na Wawrzynowie”
17. nr 1977 buk pospolity
18. nr 1978 dąb szypułkowy
19. nr 1979 dęby szypułkowe (2 szt.) „Dęby w smugach”
20. nr 1980 modrzewie europejskie (3 szt.) i świerki pospolite (7 szt.)
21. nr 1981 sosna pospolita „Sosna na Klinie”

jałowce nad jeziorem Lipno

modrzew europejski - pomnik przyrody

buk purpurowy na Wawrzynowie

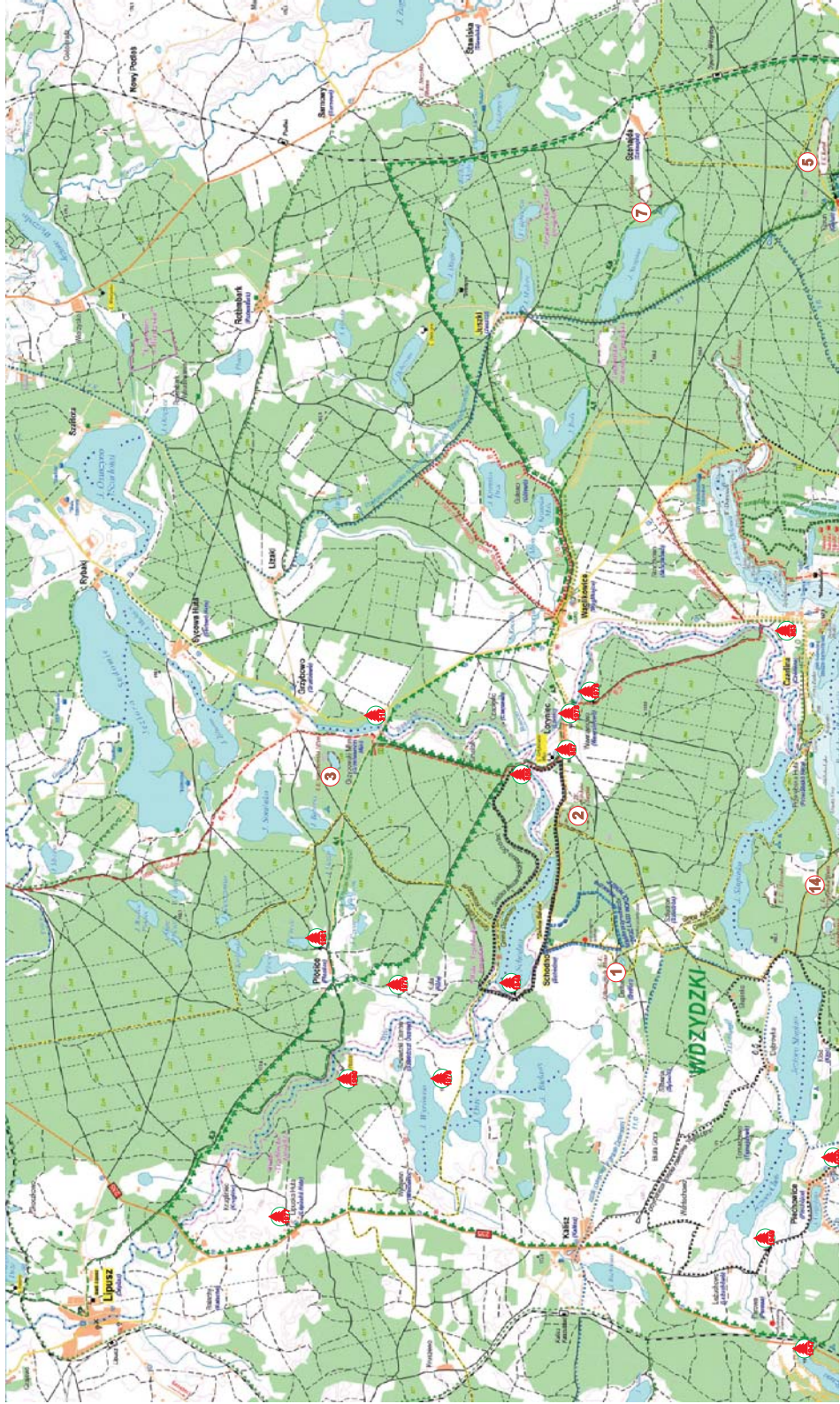
powierzchniowy pomnik przyrody - stanowisko widłaka spłaszczonego

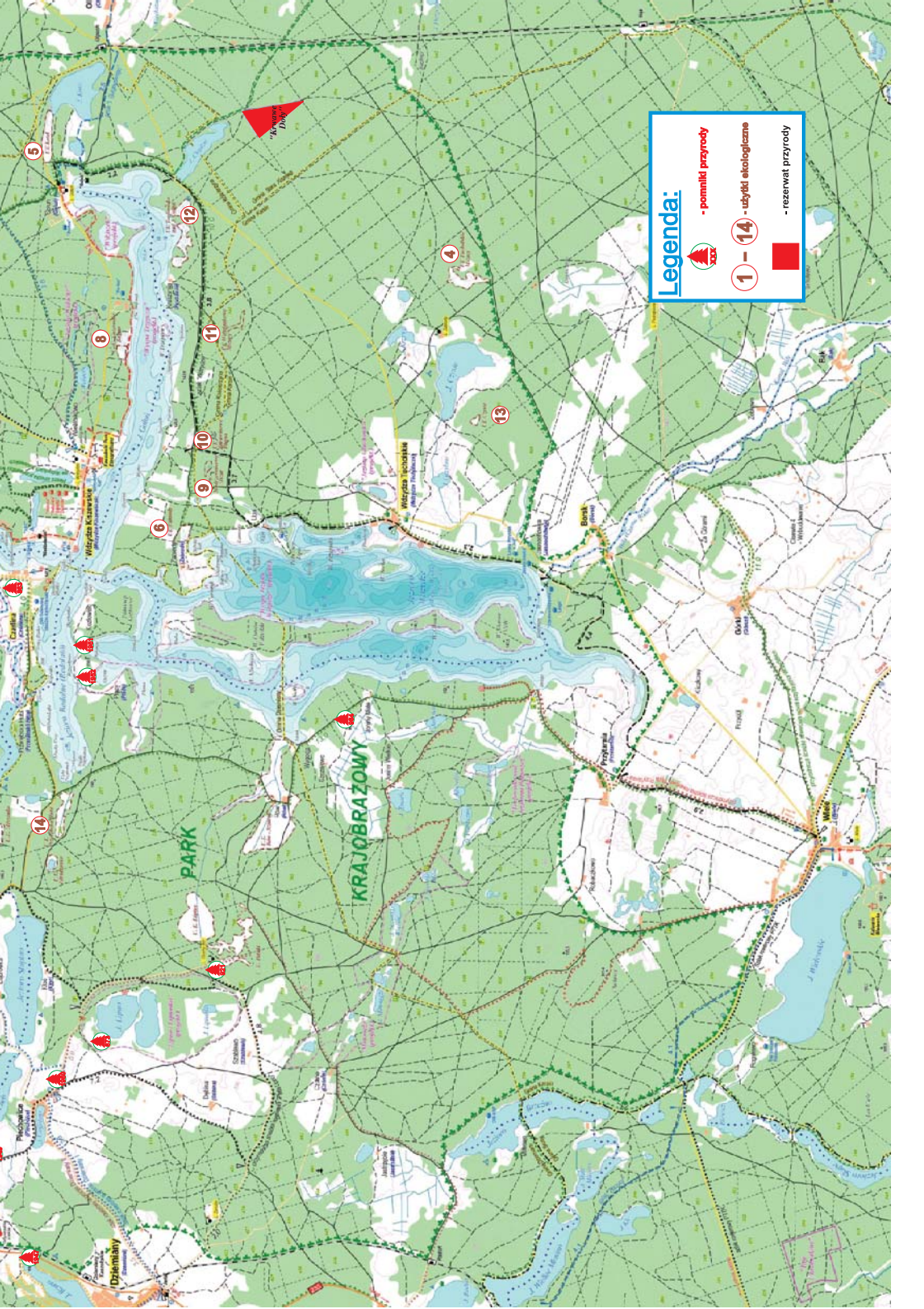
OBSZARY CHRONIONEGO KRAJOBRAZU

Obszary chronionego krajobrazu to tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowane ze względu na możliwości zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełniące funkcje korytarzy ekologicznych.

Obszary chronionego krajobrazu (na terenie otuliny WPK):
Lipuski OCHK obejmujący tereny gminy Lipusz i Dziemiany
OCHK Doliny Wierzycy – część terenów gmin Kościerzyna i Stara Kiszewa
OCHK Bory Tucholskie na części terenów gmin Stara Kiszewa i Karsin

Formy Ochrony Przyrody

Legenda:

- pomniki przyrody

1 - 14 - ubytki etnologiczne

- rezerwat przyrody

Zasady zachowania na terenie Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego

Poruszając się po ścieżkach przyrodniczych i pozostałym terenie Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego należy pamiętać o paru zasadach.

Wchodząc do lasu, na łąkę, nad jezioro czy rzekę jesteś gościem w domu żyjących tam zwierząt i roślin.

Zachowaj ciszę, nie zagłuszaj głosów przyrody.

Poruszaj się wytyczonymi szlakami, a nie zgubisz się.

Swoje śmieci zabierz ze sobą do domu, lub wyrzuć w miejscach do tego przeznaczonych, gdzie ustawiono kosze na odpadki.

Zbieraj tylko te grzyby, które znasz i tak, by nie niszczyć grzybni i ściółki.

Grzyby niejadalne, trujące lub nieznanne ci pozostaw w lesie. Są pokarmem dla licznych zwierząt, współżyją z drzewami i pięknie wyglądają.

Nie niszczyć roślin, nie łamać gałęzi drzew, nie podkopywać korzeni.

Kwiaty najpiękniej wyglądają tam gdzie rosną. Zerwane szybko więdną i tracą urodę.

Nie niszczyć mrowisk, gniazd ptasich i budek lęgowych.

Uważaj, by nie zanieczyszczać wody w jeziorach i rzekach.

Jeśli dostosujesz się do tych rad, otworzysz szeroko oczy i uzbroisz się w odrobinę cierpliwości świat przyrody ukaze ci swoje tajemnice.

Edukacja ekologiczna
we Wdzydzkim Parku Krajobrazowym

EDUKACJA EKOLOGICZNA WE WDZYDZKIM PARKU KRAJOBRAZOWYM

Edukacja ekologiczna, zwana też przyrodniczą, jest podstawowym zadaniem realizowanym z różnymi grupami wiekowymi przyjeżdżającymi do placówki edukacyjnej Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego – Zielonej Szkoły w Schodnie.

Zielona Szkoła w Schodnie prowadzi turnusy edukacyjne dla młodzieży szkolnej, głównie warsztaty i zajęcia terenowe. Poza tym odbywają się w niej liczne akcje ekologiczne, obozy naukowe, szkolenia, konferencje i spotkania mieszkańców Parku. Przykłady tematów warsztatów, które organizowane są w Zielonej Szkole:

- Środowisko przyrodnicze na obszarze Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego
- Ptaki – fenomen świata zwierząt
- Już lubimy nietoperze
- Bobry są wśród nas

Działalność Zielonej Szkoły uzupełnia izba edukacyjna przy Zarządzie Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego w Kościerzynie. Prowadzi zajęcia stacjonarne o bardzo szerokiej tematyce dostosowane do poziomów nauczania od przedszkola do szkoły średniej. Oto niektóre z tematów zajęć edukacyjnych prowadzonych w izbie edukacyjnej:

- Wdzydzki Park Krajobrazowy – walory przyrodnicze, kulturowe, historyczne i krajobrazowe
- Środowisko naturalne WPK – ekosystem lasu, ekosystem wód śródlądowych
- Jezioro Wdzydze - Kaszubskie Morze. Troć jeziorowa z jeziora Wdzydze
- Zanieczyszczenia powietrza i jego skutki

Ponadto Zarząd Parku organizuje liczne imprezy masowe o charakterze ekologicznym odbywające się regularnie co roku, będące stałymi wydarzeniami w kalendarzu imprez powiatu i województwa, np. Powitanie wiosny w Zielonej Szkole w Schodnie, Międzynarodowy Dzień Ziemi, Sejmik Ekologiczny, Młodzieżowy Alert Ekologiczny.

Ważną rolę odgrywają liczne konkursy związane z ochroną przyrody i ekologią, wystawy, akcje porządkowe i propagujące proekologiczne zachowania.

Zielona Szkoła w Schodnie

Edukacja ekologiczna jest podstawowym zadaniem, jakie Zielona Szkoła realizuje z różnymi grupami wiekowymi, przyjeżdżającymi do placówki. Dodatkowym zadaniem uzupełniającym są warsztaty organizowane na terenie powiatu kościerskiego. W szkole odbywają się kilkudniowe turnusy dla dzieci i młodzieży, w trakcie których prowadzone są warsztaty terenowe, wycieczki i wykłady z tematyki przyrodniczej. W Schodnie organizowane są liczne obozy naukowe, zjazdy i konferencje przyrodnicze.

Zielona Szkoła w Schodnie

Izba edukacyjna

Izba edukacyjna znajdująca się w siedzibie Zarządu Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego w Kościerzynie jest miejscem licznie odbywających się warsztatów z edukacji ekologicznej, spotkań, konferencji i pokazów filmów. W zajęciach uczestniczą dzieci, młodzież i dorośli mieszkańcy terenu WPK i powiatu kościerskiego. Program zajęć do-

izba edukacyjna - konkurs z wiedzy o parkach krajobrazowych

stosowany do zróżnicowanego wieku odbiorców zawiera tematy omawiające bogactwo przyrodnicze Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego, walory krajobrazowe, wartości kulturowe i historyczne, zagadnienia z zakresu ekologii i ochrony środowiska.

Edukacja ekologiczna w terenie

Zajęcia edukacyjne w terenie to szczególnie polecana forma przyswajania wiedzy przyrodniczej, spędzania wolnego czasu, zarówno dla dzieci i młodzieży jak i dorosłych. Obserwowanie zjawisk przyrodniczych, piękno krajobrazu, jego kolorystyka – stanowi bogate źródło doznań, działa na wrażliwość i wzbogaca przeżycia. Znaczące są również walory zdrowotne przebywania na świeżym powietrzu i możliwość aktywnego wypoczynku. Ta forma zajęć stwarza wiele możliwości obserwacji i doświadczeń. U uczestników często wywołuje zdziwienie, nasuwa wiele pytań. Bezpośrednie poznawanie przyrody budzi uczucia opiekuńcze oraz rodzi zamiłowanie do pielęgnowania roślin i opiekowania się zwierzętami, wywołuje chęć aktywnego działania. Jest to szczególnie cenne w kształtowaniu stylu życia zgodnego z rozwojem zrównoważonym.

Zajęcia terenowe są realizowane głównie w ramach działalności Zielonej Szkoły w Schodnie. Odbývają się tam warsztaty ze specjalistami nauk przyrodniczych (ornitologdy, chiropterologdy, leśnicy, botanicy itp.), zajęcia tematyczne prowadzone przez pracowników Zielonej Szkoły i Zarządu Parku.

zajęcia terenowe na ścieżce edukacyjnej

Specjalną rolę edukacyjną pełnią tu stworzone piesze i rowerowe ścieżki przyrodniczo-edukacyjne, zarówno jako baza do prowadzenia zajęć grupowych, jak i źródło wiedzy dla odbiorców indywidualnych. Pomocą w tego typu edukacji są przygotowane foldery, uzupełniające informacje zawarte na tablicach edukacyjnych.

Narastający ruch turystyczny skłania do wykorzystywania pieszych i rowerowych ścieżek edukacyjno-przyrodniczych w celu promowania wartości przyrodniczych, założenia ochrony przyrody, działalności Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego oraz uwrażliwiania na piękno regionu Kaszub odwiedzających ten teren osób. Jednocześnie wyznaczone trasy uporządkowując ruch turystyczny pokazują cenne przyrodniczo tereny chronią je przed dewastacją.

Jak przygotować się do wycieczki na ścieżce przyrodniczej

Wyruszając na szlak ścieżki przyrodniczej warto pamiętać o paru zasadach i zabrać potrzebne rzeczy. Oto kilka rad, które z pewnością się przydadzą:

- zapoznaj się z przebiegiem ścieżki na mapie, mapę najlepiej zabierz ze sobą
- zadbaj o odpowiedni ubiór dostosowany do czasu wycieczki i warunków atmosferycznych
- lekkie, wygodne oraz wytrzymałe buty pozwolą ci pokonać każdą ścieżkę pieszą
- twój rower musi być sprawny i wyposażony w odpowiednie światła i odbłaski
- zabierz potrzebny prowiant i coś do picia.

Do prowadzenia obserwacji przyrodniczych przydadzą się lornetka, aparat fotograficzny, lupa, atlasy roślin i zwierząt.

warsztaty terenowe „Bobry są wśród nas”

Pieszce ścieżki
przyrodniczo-edukacyjne

Pieszna ścieżka przyrodnicza we Wdzydzach Kiszewskich

Długość trasy 4 km, 8 przystanków, 3 ławki, wiata

Ścieżka biegnie na północ od Wdzydz Kiszewskich, popularnej miejscowości turystycznej. Zaskakuje bogactwem naturalnej przyrody w tak bliskim sąsiedztwie wsi. Można tu poznać charakter krajobrazu Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego i walory przyrodnicze, w tym wiele chronionych i rzadkich gatunków roślin i zwierząt.

tablica z mapą ścieżki

Mapa ścieżki znajduje się przy Muzeum – Kaszubskim Parku Etnograficznym. Kierując się strzałkami skręcamy w prawo przy pensjonatach i idąc wzdłuż jeziora Jezioro dochodzimy do pierwszego przystanku z tablicą „Ochrona przyrody we Wdzydzkim Parku Krajobrazowym” i ławką. Idąc dalej na północ po prawej stronie mijamy wilgotne łąki poprzedzielane fragmentami terenów bagiennych, by następnie wejść do lasu. Pierwszy leśny przystanek znajduje się przy olsie, lesie bagiennym, rzadko spotykanym na terenie Parku. Można tu zaobserwować charakterystyczną kępową strukturę dna olsu. Od wczesnej wiosny do początków lata dno lasu jest zalane wodą, a kiedy w cieplejszych miesiącach woda opada, w dolinkach rozwija się bujnie roślinność bagienna.

Kolejny przystanek znajduje się nad brzegiem jeziora Jelenie – północnego ramienia krzyża Jezior Wdzydzkich. Zarówno Jelenie, jak i pozostałe jeziora kompleksu zamieszkuje wiele gatunków ptaków wodnych. Niedostępne, zalesione i porośnięte szuwarem brzegi jezior są miejscem gniazdowania i wodzenia piskląt kaczek krzyżówek, łabędzi niemych, perkozów, traczy nurogęsi i innych gatunków ptaków wodnych. Stąd ścieżka

prowadzi po stromej skarpie parę metrów nad taflą wody, należy zachować ostrożność. Dochodzimy do wiaty i tablicy informacyjnej „Jeziro Jelenie”. Warto zatrzymać się na dłuższą chwilę by odpocząć w cieniu drzew i podziwiać panoramę jeziora.

Od wiaty ścieżka prowadzi na południe, początkowo dnem rynny jeziornej, potem wspina się na zalesione wzniesienie. Kolejny przystanek to tablica z informacjami o grzybach i ich pożytecznej roli w lesie. Ostatni odcinek ścieżki prowadzi nad brzegiem jeziora Niedźwiadek. Kończy się przy niewielkim torfowisku przejściowym, na którym znajdziemy charakterystyczne rośliny dla tego ekosystemu. Powrót ze ścieżki możliwy jest albo w kierunku hotelu „Niedźwiadek”, albo wzdłuż brzegu jeziora w kierunku wsi.

Warto zobaczyć:

- jeziora Jelenie, Niedźwiadek
- charakterystyczne rynnowe ukształtowanie terenu
- chronione gatunki mchów i widłaków
- ols – las bagienny
- torfowisko przejściowe nad jeziorem Niedźwiadek

Propozycje tematów zajęć:

- Charakterystyka krajobrazu, ukształtowanie terenu WPK
- Biologia roślin zarodnikowych. Rzadkie i chronione rośliny zarodnikowe we Wdzydzkim Parku Krajobrazowym.
- Ekosystemy wodne i bagienne we WPK

jeziro Jelenie

Olsy charakteryzują się bardzo wysokim poziomem wód gruntowych, co jest przyczyną częstego podtapiania – okresowego bądź stałego. Dlatego też drzewostan rośnie na charakterystycznych kępach tworzących się u podstawy drzew. Potocznie olsy nazywa się często „lasami na kępach”.

Kępy są miejscem występowania wielu gatunków

roślin leśnych, natomiast stale wilgotne zagłębienia pomiędzy kępami to znakomite siedlisko dla roślin bagiennych. Siedlisko olsu charakteryzuje się dużą żyznością i bogactwem gatunkowym roślinności dna lasu.

Wyraźnie kępowa struktura runa jest charakterystyczna dla olsów porzeczkowych. Drzewostan składa się prawie wyłącznie z olszy czarnej.

ols wczesną wiosną

torfowisko przejściowe nad jeziorem Niedźwiadek

— - oznaczenie pieszej ścieżki we Wdzydzech Kiszewskich

Tematy tablic:

1. Ochrona przyrody we Wdzydzkim Parku Krajobrazowym
2. Roślinność łąkowa
3. Mchy, paprocie i widłaki
4. Ols
5. Ptaki Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego
6. Jezioro Jelenie
7. Pożyteczne grzyby
8. Torfowisko

W pobliżu ścieżki przebiegają szlaki:

- rowerowa ścieżka przyrodnicza Kościerzyna – Wdzydze Kiszewskie
- rowerowa ścieżka przyrodnicza Schodno – Wdzydze Kiszewskie
- PTTK czerwony „Szlak Kaszubski”

Pieszka ścieżka przyrodnicza „Szlakiem pięciu jezior”

Długość trasy 6 km, 5 przystanków, ławki, wiata

Ścieżka prowadzi przez różnorodny przyrodniczo teren ukazując krajobraz lasów, jezior, łąk i rzek Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego. Propozycja dla dzieci i młodzieży szkolnej, jak i dorosłych.

przystanek na ścieżce przyrodniczej

Trasa ścieżki prowadzi od mapy przy szkole w Wąglikowicach przez tereny położone w otulinie parku. Nazwa ścieżki pochodzi od pięciu jezior położonych w pobliżu ścieżki: Kramsko Duże, Białe, Kramsko Małe, Miały i Kocełki. Początkowo ścieżka biegnie razem ze szlakiem rowerowym „Dookoła Jezior Wdzydzkich”, później łączy się z trasą rowerową Kościerzyna – Wdzydze Kiszewskie. Pierwszym przystankiem jest Kramsko Małe, czyste jezioro o łagodnych dostępnych brzegach. To doskonałe miejsce do obserwacji roślinności wodnej takiej jak głony ramienice, charakterystyczne dla czystych akwenów. Na brzegu znajdziemy wiele gatunków turzyc oraz kwitnącą miętę, przytulię i niezapominajkę błotną.

niezapominajka błotna

Kolejnym jeziorem, które mijamy to ukazujące się po prawej stronie od drogi malownicze jezioro Białe. Skracamy w lewo, w kierunku trzeciego jeziora - Kramsko Dużego. Jego brzegi są strome, zalesione, zaś od strony wody porośnięte łanami trzciny. Takie warunki są doskonałe dla licznego ptactwa wodnego, zarówno dla gatunków szuwarowych, jak i gniazdujących w dziuplach drzew. Kierując się znakami schodzimy nad jezioro. Las w tym miejscu zmienia się na siedliska bardziej wilgotne, porośnięte świerkami, w runie występują obficie różnorodne mchy i paprocie. Po lewej stronie otwiera się widok na wilgotne łąki, które ciągną się wzdłuż całej doliny.

Kolejnym przystankiem jest schowana w głębi lasu remiza ptasia, czyli specjalnie wyznaczone i ogrodzone miejsce z nasadzeniami krzewów i drzew nektarowych i owocodajnych. Takie siedlisko stwarza dogodne warunki dla owadożernych ptaków, które chronią las przed gradacją szkodników.

tablica z mapą ścieżki

Warto zobaczyć:

- jeziora Kramsko Małe, Kramsko Duże, Białe
- rzeka Dębrznica, tama bobrowa
- remiza ptasia
- wilgotne łąki nad jeziorem Kramsko Duże

Dębrznica

Skrećamy w lewo i schodzimy nad rzekę Dębrznicę. Dębrznica to prawostronny dopływ Trzebiochy, drugiej pod względem wielkości rzeki WPK. Wypływa z jeziora Debrzyno, przepływa przez jeziora Kramsko Duże, Kramsko Małe, Miałe i Kocełki. Niedaleko mostku, w górę biegu rzeki możemy zobaczyć tamę zrobioną przez bobry. Ostatnim przystankiem ścieżki jest wiata, a przy niej tablice o tematyce leśnej. Wracając do wsi mijamy jeszcze barwne murawy psammofilne (cenne i ciekawe zbiorowiska roślin przystosowanych do życia na piaszczystym podłożu) oraz młode zagajniki sosnowe.

Propozycje tematów zajęć:

- Walory przyrodnicze i krajobrazowe Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego.
- Środowisko wodne, przystosowanie roślin i zwierząt do życia w różnych środowiskach wodnych na terenie WPK.
- Lasy Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego.
- Przystosowania roślin do różnorodnych warunków środowiska.

ukwiecona murawa psammofilna

jastrzębiec kosmaczek

plonnik włosisty

————— - oznaczenie pieszej ścieżki „Szlakiem pięciu jezior”

Tematy tablic:

1. Tablica z mapą ścieżki przy szkole w Wąglkowicach
2. Jeziora WPK
3. Co w trawie piszczy
4. Remiza ptasia
5. Rzeka
6. Lasy WPK. Zasady zachowania się w lesie.

Ścieżka łączy się ze szlakami:

- trasa rowerowa „Dookoła jezior Wdzydzkich”
- rowerowa ścieżka przyrodnicza Schodno – Wdzydze Kiszewskie
- rowerowa ścieżka przyrodnicza Koscierzyna – Wdzydze Kiszewskie
- pieszy szlak PTTK zielony „Szlak Kregów Kamiennych”

Piesza ścieżka przyrodnicza wokół jeziora Schodno

Długość trasy 8 km, 9 przystanków, ławki, platforma widokowa

Piesza ścieżka prowadzi wokół jeziora Schodno i Jezierzno - części planowanego rezerwatu przyrody „Dolina Wdy i Trzebiochy”. Torfowiskowy użytek ekologiczny i pomnik przyrody to tylko niektóre z atrakcji, które spotkamy na ścieżce.

śródlądne jezioro „WeskówBagno”

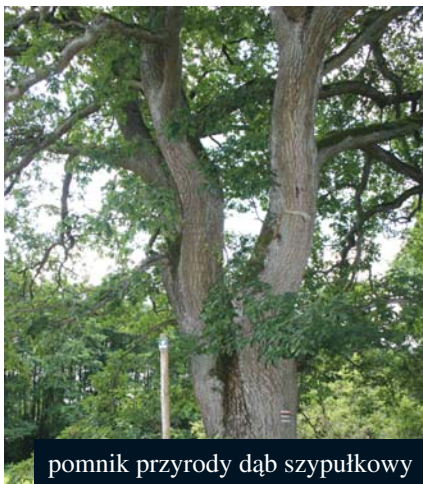
„Wesków Bagno” – użytek ekologiczny, śródlądne dystroficzne jezioro zarastające płem mszarnym. Rośliną tworzącą płó jest mech torfowiec. Znajdziemy tu też rośliny kwiatowe związane ze środowiskiem torfowiskowym: czermień błotną, welniankę pochwowatą, żurawinę bagienną, bobrka trójlistnego oraz wrzosi i bagno zwyczajne. Zbiornik wodny jest otoczony przez bór sosnowy. Pod drzewami znajdziemy borówkę czarną, borówkę brusznicę i mech bielisticę siwą.

Warto zobaczyć:

1. Rzeką Wda i jezioro Schodno – siedlisko życia troci jeziorowej i wielu gatunków ptactwa wodnego.
2. Platforma widokowa nad jeziorem Schodno do prowadzenia obserwacji ornitologicznych.
3. Użytek ekologiczny Wesków Bagna.
4. Wydzielony drzewostan nasienny, remiza ptasia.

Wycieczkę rozpoczynamy przy Zielonej Szkole w Schodnie, placówce edukacyjnej Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego. Schodzimy w dół, nad jezioro Schodno, które mijamy z zachodniej strony. Przechodzimy most na rzece Wdzie. Wda jest miejscem tarła chronionej ryby, troci jeziorowej z jeziora Wdzydze. Drugą rzeką gdzie odbywa się jesienne tarło troci jest Trzebiocha. Z tego też względu doliny obu rzek, wraz z jeziorami, przez które przepływają, planuje się objąć ochroną rezerwatową.

pomnik przyrody dąb szypułkowy

budka lęgowa dla gągoła

Idąc brzegiem jeziora docieramy do platformy widokowej. To doskonałe miejsce do przeprowadzenia obserwacji ornitologicznych licznych gatunków ptactwa wodnego bytującego na jeziorze Schodno. Zobaczymy tu łabędzie, kaczki krzyżówki, perkozy i wiele innych gatunków. Na nadbrzeżnych drzewach powieszono są budki lęgowe dla gągołów i traczy nurogęsi.

Strome zbocza na północnym brzegu jeziora Schodno porastają okazałe bory sosnowe. Pełnią funkcję wodochronną, chroniąc zbiornik wodny przed szkodliwym wpływem otoczenia, przede wszystkim działalnością człowieka. Część drzewostanu została wyzna-

← Fragment pła zarastającego dystroficzne jezioro „Wesków Bagna”. Na zdjęciu widoczne są: mech torfowiec, mech płonnik, czermień błotna, żdzbla wełnianki pochwowatej, bagno zwyczajne

czona jako wyłączony drzewostan nasienny. Są to dorodne 150-letnie sosny, z których pozyskuje się materiał nasienny do odnowień okolicznych lasów. W połowie trasy dochodzimy do okazałego dębu szypułkowego, pomnika przyrody.

Ponownie przekraczamy rzekę Wdę i docieramy do dwóch śródlęśnych oczek wodnych – użytku ekologicznego „Wesków Bagna”. Dystroficzne jeziorka zarasta od brzegów mech torfowiec. Na okrajkach oczek oraz na ple (zwanym też spleją, czyli kożuchu roślin torfowiskowych unoszącym się na wodzie) znajdziemy gatunki roślin związanych z tym wybitnie ubogim w związki pokarmowym podłożem. Taką rośliną jest owadożerna rosiczka, która niedobory pokarmowe uzupełnia chwytając zwabione owady. Wracając do Schodna, możemy zejść w prawo nad jezioro Schodno. W miejscu gdzie rzeka Wda uchodzi z jeziora ustawiono ławkę oraz tablice opisujące życie w jeziorze i rzece. Po odpoczynku nad jeziorem, wracamy drogą do Zielonej Szkoły

platforma obserwacyjna nad jeziorem Schodno

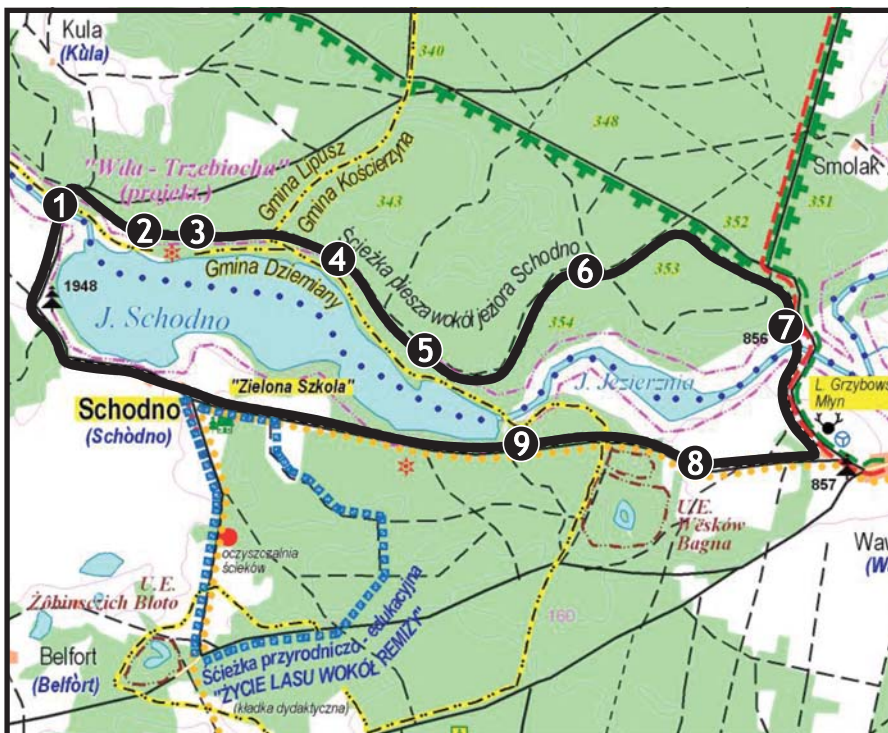

Wda w okolicy Schodna

Planowany rezerwat „Dolina Wdy i Trzebiochy” ma objąć dolinę rzeki Wdy wraz z jej dopływem rzeką Trzebiochą, zespołem jezior Bielawy, Osty i Wyrównno, z jeziorem Schodno i wschodnim krańcem jeziora Słupinko w celu ochrony cennych siedlisk roślinnych, tarlisk wdzydzkiej troci jeziorowej (*Salmo trutta morpha lacustris*) oraz bogatej fauny ptaków leśnych i nadwodnych.

Proponowane tematy:

1. Formy ochrony przyrody we Wdzydzkim Parku Krajobrazowym
2. Ptaki Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego.
3. Gospodarka leśna na terenie WPK.

- oznaczenie pieszej ścieżki wokół jeziora Schodno

Tematy tablic:

1. Projektowany rezerwat „Dolina Wdy i Trzebiochy”
2. Budki łęgowe.
3. Ptaki wodne.
4. Jak rośnie las
5. Drzewa i krzewy Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego.
6. Gospodarka nasienna.
7. Pomnik przyrody.
8. Regulator gospodarki wodnej – torfowisko.
9. Strefy życia w jeziorze. Życie w rzece i obok niej.

Ścieżka łączy się ze szlakami:

- rowerowa ścieżka przyrodnicza Schodno – Wdzydze Kiszewskie
- szlak kajakowy po rzece Wdzie
- PTTK czerwony „Szlak Kaszubski”
- PTTK zielony „Szlak Kręgów Kamiennych”

Pieszna ścieżka przyrodnicza „Życie lasu wokół remizy”

Długość trasy 3 km, 9 przystanków, ławki, kładka dydaktyczna na torfowisku

Ścieżka przyrodnicza wyposażona w oryginalne tablice dydaktyczne o różnorodnej tematyce. Poprowadzona przy Zielonej Szkole w Schodnie stanowi bazę dydaktyczną w trakcie prowadzonych warsztatów z dziećmi i młodzieżą, ale jest również atrakcyjną propozycją dla turystów odwiedzających Wdzydzki Park Krajobrazowy.

kładka dydaktyczna na użytku ekologicznym „Żabinkich Błoto”

Ścieżka rozpoczyna się niedaleko Zielonej Szkoły przy drodze ze Schodna do Loryńca. Oznakowana jest charakterystycznymi strzałkami kierunkowymi. Pierwszym przystankiem jest remiza ptasia założona specjalnie na potrzeby tej ścieżki i prowadzonych w lesie zajęć. Ogrodzony teren, zabezpieczony siatką przed większą zwierzyną, jest obsadzony drzewami i krzewami, które w sezonie kwitnienia i owocowania stanowią źródło pokarmu dla licznych owadów i ściągających za nimi ptaków. Następna tablica przedstawia informacje o dokarmianiu zwierzyny leśnej, jednocześnie w specjalnie przygotowanej gablocie umieszczono fragmenty futer sarny, jelenia, dzika, kuny leśnej i innych pospolitych leśnych ssaków. Kolejne przystanki na ścieżce wyposażone są w tablice przedstawiające budowę i rolę w lesie różnych grzybów, również pasożytniczych, budowę drzewa, rodzaje nasion. Można poznać budowę mrowiska oraz sprawdzić znajomość gatunków różnych zwierząt i roślin w przygotowanej grze dydaktycznej.

Szczególnie ciekawym przystankiem jest użytek ekologiczny „Żabinkich Błoto” z kładką dydaktyczną pozwalającą obserwować roślinność torfowiskową: torfowce, żurawinę błotną, wełniankę pochwowatą i bagno zwyczajne. To doskonałe miejsce do prowadzenia warsztatów z grupami dzieci i młodzieży. Ostatnim przystankiem jest hydrofitowa oczyszczalnia ścieków we wsi Schodno. Dzięki wykorzystaniu naturalnych procesów zachodzących na terenach bagiennych i zdolności roślin do oczyszczania wody z biogenów, oczyszczalnia ta skutecznie oczyszcza ścieki dowożone z okolicznych zabudowań nie stanowiąc obciążenia dla środowiska naturalnego. Ścieżka kończy się przy budynku Zielonej Szkoły.

Warto zobaczyć:

- *użytek ekologiczny „Żabinkich Błoto” z kładką dydaktyczną*
- *ptasia remiza, paśnik*
- *ciekawe tablice dydaktyczne*
- *hydrofitowa oczyszczalnia ścieków w Schodnie*

Propozycje tematów do przeprowadzenia na ścieżce:

1. Ekosystem lasu. Lasy Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego. Gospodarka leśna i łowiectwo.
2. Torfowiska we WPK. Rola terenów podmokłych i bagiennych.
3. Grzyby i porosty w okolicach Schodna.

płonnik pospolity

wełnianka pochwowata

tablica dydaktyczna na ścieżce „Życie lasu wokół remizy”

gra dydaktyczna

 - oznaczenie pieszej ścieżki „Życie lasu wokół remizy”

Tematy tablic:

1. Remiza
2. Paśnik. Dokarmianie zwierzyny leśnej
3. Grzyby
4. Nasiona
5. Budowa drewna
6. Gra dydaktyczna
7. Mrówki
8. Użytek ekologiczny Żabinskich Błoto
9. Oczyszczalnia hydrofitowa

Ścieżka łączy się ze szlakami:

- pieszka ścieżka przyrodnicza wokół jeziora Schodno
- rowerowa ścieżka przyrodnicza Schodno – Wdzydze Kiszewskie

Rowerowe ścieżki przyrodniczo-edukacyjne

Rowerowa ścieżka przyrodnicza „Pętla Lipno”

Długość trasy 23 km, 10 przystanków z tablicami

Malownicza trasa prowadzi wokół jezior Lipno, Szupino i Cheb. Pokazuje bogactwo lasów, jezior i łąk, ale też tradycyjnie użytkowane tereny rolnicze. Przedstawia najcenniejsze przyrodniczo fragmenty Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego oraz tradycję regionalną Kaszub, widoczną w zabudowie wsi i rolnictwie.

jezioro Lipno

Jezioro Lipno jest częścią planowanego rezerwatu przyrody „Lipno i Lipionko”. Rezerwat ornitologiczno-torfowiskowy ma objąć ochroną dwa zarastające jeziora otoczone torfowiskami i wilgotnymi łąkami. Wschodni brzeg jezior zajęty jest siedliskami borowymi w tym borem bagiennym. Jest to miejsce występowania rzadkich gatunków roślin naczyniowych i mszaków oraz ostoja wielu gatunków ptaków wodno-błotnych.

Dojazd do „Pętli Lipno” znajduje się w miejscowościach Dziemiany i Kalisz, gdzie stoją tablice informacyjne z mapą szlaku. Od Dziemian trasa prowadzi najpierw w kierunku Leśnictwa Głuchy Bór. To okazja do poznania

turzyca dzióbkwata

Warto zobaczyć:

1. Wieża widokowa nad jeziorem Lipno.
2. Bór bagienny nad jeziorami Lipno i Lipionko
3. Jezioro Słupino
4. Morenowe ukształtowanie terenu w okolicy Wantochowa.
5. Pomniki przyrody: buk w Głuchym Borze, sosna w Leżuchowie i jałowce nad jeziorem Lipno

rzadkiego w borowym krajobrazie Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego typu lasu – buczyny. Przy pierwszym przystanku możemy poznać roślinność buczyn oraz zaobserwować rosnące na bukach chronione porosty brodaczki. W dalszym odcinku trasy drzewostan bukowy ustępuje miejsca borom sosnowym. „Lipno i Lipionko” to projektowany rezerwat

borówka bagienna

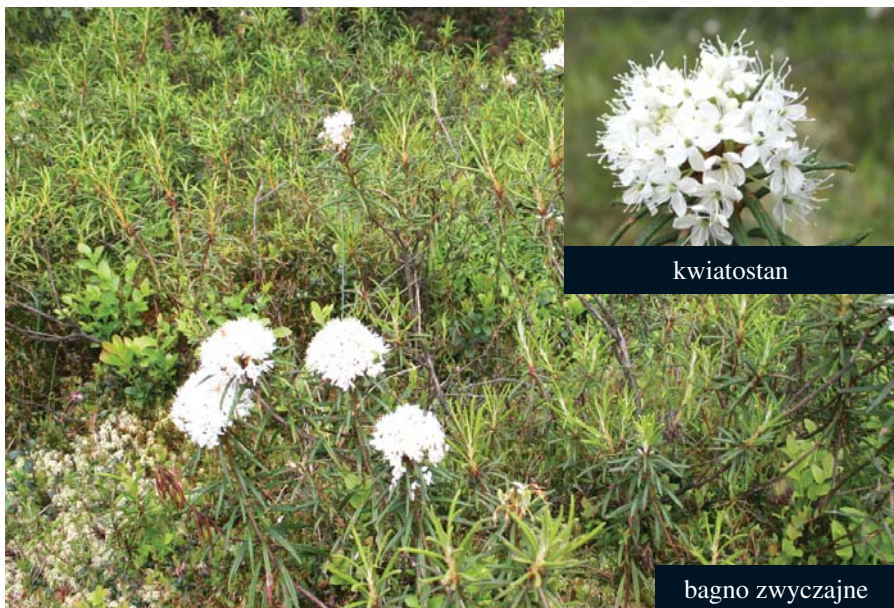
bór bagienny nad jeziorem Lipionko

przyrody. Dystroficzne zbiorniki otoczone rozległymi torfowiskami porośniętymi przez bór bagienny to miejsce występowania wielu rzadkich roślin i ptactwa wodnego. Doskonałe warunki do obserwacji roślin i ptaków są z wieży widokowej nad jeziorem Lipno (250 m od trasy rowerowej). W trakcie jazdy szlakiem na kolejnych przystankach możemy poznać wiele ciekawych informacji na tematy związane z gospodarką leśną i drzewami.

Objedźdżamy od wschodniej strony jeziora Słupino i wyjeżdżamy na tereny otwarte w większości użytkowane rolniczo. Ukształtowanie terenu w tym miejscu zmienia się z równiny sandrowej na wzniesienia morenowe. Pofałdowany krajobraz pól i łąk, urozmaicony zabudowaniami małych osad takich jak Dąbrówka, Wantochowo i Lezuchowo towarzyszy nam aż do miejscowości Piechowice położonej nad jeziorem Gogolino. Tradycyjnie użytkowane tereny rolnicze wzbogacone są przez liczne zadrzewienia, miedze i oczka wodne. W łąkach zbóż zobaczyć można barwne kwiaty chwastów: maków i chabrow. Miedze i zadrzewienia spełniają

zdjęcie platformy widokowej

kwiatostan

bagno zwyczajne

funkcję ekotonu między biocenozami naturalnymi i antropogenicznymi. To doskonałe schronienie dla ptaków i małych zwierząt jak i strefa buforowa oddzielająca pola od w dużej mierze naturalnych ekosystemów łąk i lasów. Obecnie, wraz z pogłębiającą się wiedzą na temat ochrony bioróżnorodności przyrodniczej, coraz bardziej doceniane są naturalne urozmaicenia krajobrazu rolniczego.

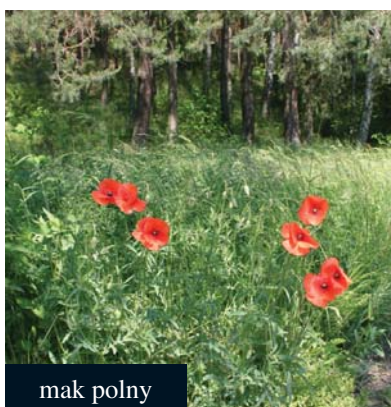
Na szlaku „Pętli Lipno” znajdują się pomniki przyrody: sosna pospolita w Leżuchowie i grupa jałowców nad jeziorem Lipno.

Proponowane tematy zajęć:

1. Siedliska leśne na terenie WPK.
2. Polodowcowe ukształtowanie terenu Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego.
3. Formy ochrony przyrody WPK.
4. Planowany rezerwat przyrody „Lipno i Lipionko”. Chronione gatunki roślin i zwierząt.

chaber bławatek

mak polny

ukształtowanie terenu w okolicach Dąbrówki

— - oznaczenie rowerowej ścieżki „Pętla Lipno”

Tematy tablic:

1. Kwaśna buczyna niżowa
2. Zasady poszanowania lasu. Jak różne bywają nasze lasy.
3. Torfowisko wysokie. Bór bagienny.
4. Dokarmianie zwierzęzy leśnej
5. Lipno i Liponko
6. Drewno. Przekształcanie biocenzoz leśnych.
7. Ciekawostki z życia drzew.
8. Narodziny łąki.
9. Miedze, oczka wodne i zadrzewienia śródpolne.
10. Ukształtowanie parku.
11. Sosna.
12. Jałowce nad jeziorem Lipno.

Ścieżka łączy się ze szlakami:

- rowerowa ścieżka przyrodnicza
- Schodno – Wdzydze Kiszewskie
- rowerowy szlak turystyczny w gminie Dziemiany I
- rowerowy szlak turystyczny w Gminie Dziemiany II

Rowerowa ścieżka przyrodnicza „Pętla Przytarnia”

Długość trasy 21 km, 11 przystanków.

„Pętla Przytarnia” obejmuje południowo-zachodnią część Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego. Rozpoczynający się we Wielu szlak wiedzie przez Przytarnię, przy jeziorze Wdzydze, następnie przez gęste bory urozmaicone licznymi śródleśnymi jeziorkami i torfowiskami na Chelmice – najwyższe wzniesienie Parku.

planowany rezerwat przyrody „Motowężę”

Planowany rezerwat torfowiskowo-krajobrazowy, kompleks ośmiu jezior oligo- i dystroficznych połączonych torfowiskami w bezodpływowych zagłębieniach terenu i otaczających je borów sosnowych, w celu ochrony szaty roślinnej torfowisk i występujących tam ptaków. Miejsce występowania wielu gatunków roślin zagrożonych w skali kraju: rosiczka okrągłolistna, rzadka rosiczka długolistna, grzałek żółty, grzybień biały, widłak goździsty, turzycza bagienna i inne.

żurawina błotna

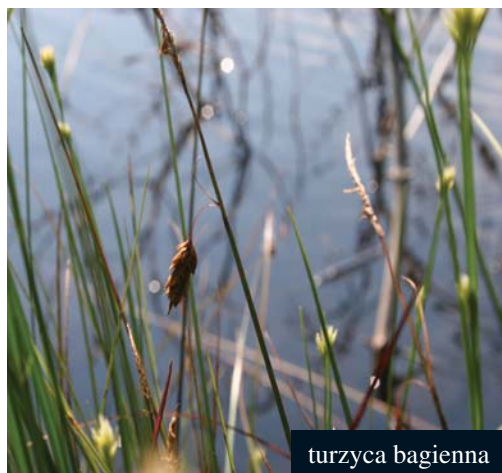
Szlak można podzielić na trzy odcinki o odmiennej specyfice.

Pierwszy z nich zaczyna się we Wlelu przy kościele, gdzie stoi tablica z mapą Parku. Wyruszając z Wiela w stronę Przytarni mijamy tereny rolnicze. W pewnym momencie otwiera się piękna panorama jeziora Wdzydze. Za Przytarnią zaczynają się tereny leśne dominujące na całej trasie. Pierwszy przystanek znajduje się na przystani dla kajakarzy nad rzeką Strugą. Zarówno przystań jak i sąsiadujące pole biwakowe jest chętnie i licznie odwiedzane przez turystów. Stąd też oznaczoną ścieżką

możemy dojść do punktu widokowego na jezioro Wdzydze (ok. 500 m od przystani). Tam z pomostu widokowego możemy zobaczyć panoramę Jeziora Wdzydzkiego i wyspy Ostrów Mały i Glonek. Od przystani ścieżka wiedzie na północ wraz z zielonym szlakiem rowerowym „Dookoła jezior wdzydzkich” aż do zjazdu w kierunku miejscowości Joniny.

Od tego momentu szlak zmienia swój charakter. Prowadzi mniej uczęszczanymi drogami leśnymi. Jezioro Joninko wraz z wypływającym z niego ciekim jest zamieszkiwane przez bobry. Na brzegu spotkamy liczne ślady żerowania tych gryzoni. To silnie zarastające jezioro eutroficzne jest miejscem występowania bogatej roślinności wodnej i bagiennnej. Jadąc dalej mijamy większe i mniejsze jeziora śródlęśne: Zmarłe, Piaseczno, Syconki Małe i Syconki Wielkie by dojechać do Motowęży. To części planowanego rezerwatu przyrody „Motowężę” w skład którego wchodzi liczne śródlęśne oczka wodne, torfowiska i otaczające je lasy.

Trzecia część trasy wiedzie na południe w kierunku Chełmic, najwyższego wzniesienia Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego – 201,4 m

turzyca bagienna

przygielka biała

Pałac Piłata

Kalwaria Wielewska zbudowana została dla uczczenia ofiar I wojny światowej przez proboszcza ks. Józefa Szydzika, jest co roku celem licznych pielgrzymek. Powstała w latach 1915-1927 dzięki licznym ofiarom i darowiznom. Ponieważ w okolicy brakowało wykonawców – generalnym projektantem i wykonawcą został Theodor Mayr – architekt z Monachium. Od 1924 r. prace prowadził kolejny proboszcz – ks. Wrycza. Kalwaria składa się z 21 kaplic i zajmuje obszar 8 ha nad dwoma jeziorami, które połączone są strugą.

Wiele to stara wieś kaszubska, pierwsze wzmianki pochodzą z XIV w. Historycznie wchodzi w skład Ziemi Zaborskiej. Od blisko 100 lat jest wsią letniskową i stanowi główny ośrodek turystyczny tej części Kaszub.

W Wielu urodził się wybitny poeta kaszubski i redaktor Hieronim Derdowski (1852

– 1902). Imieniem Derdowskiego nazwano Wielewski Dom Kultury, gdzie mieści się Muzeum Ziemi Zaborskiej. W Wielu żył też ludowy gawędziarz i pieśniarz „Grol Kaszubski” autor wielu pieśni i wierszy – Wincenty Rogala (1871-1958).

Na uwagę zasługuje kościół p.w. św. Mikołaja w stylu neobarokowym z 1906 r. wzniesiony w miejscu, gdzie stał drewniany kościółek z 1728 r. Właśnie z niego pochodzi niemal całe zabytkowe wyposażenie nowego kościoła.

kapliczka nad Cedronem

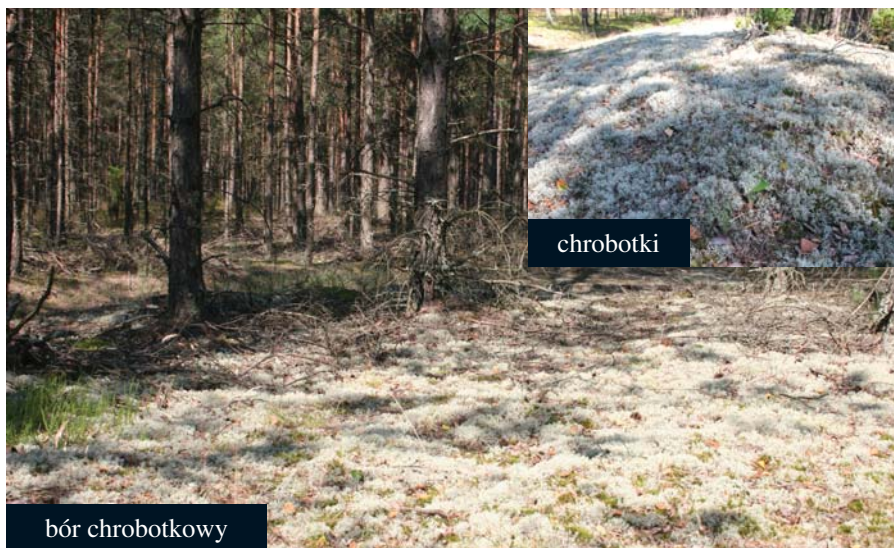

jezioro Joninko

Jezioro Joninko stanowi centralną część planowanego użytku ekologicznego (pow. 5,5 ha). Obszar cenny florystycznie ze względu na bogate zróżnicowanie zbiorowisk roślinnych, wykształconych na skutek znacznych wahań poziomu wody w strefie przybrzeżnej. Jezioro jest przepływowe i intensywnie zarasta na skutek procesów łądowienia. Widoczne kępki, wyrastające ponad powierzchnię wody to osoka aloesowata, występująca w wodach o żyznym podłożu.

stanowisko widłaka jałowcowatego nad jeziorem Joninko

n.p.m. Przejeżdżamy przez szczególny typ lasu – bór chrobotkowy. To bardzo suche siedlisko z charakterystycznym runem pokrytym siwymi porostami. Wjazd na Chełmice należy do najtrudniejszych odcinków trasy. Po zasłużonym odpoczynku zjeżdżamy stromym wąwozem do drogi prowadzącej do Wiela, gdzie kończymy trasę.

Warto zobaczyć:

- *Wiele: Kalwaria Wielewska, kościół p.w. św. Mikołaja z zabytkowym wyposażeniem z XVIII w., Muzeum Ziemi Zaborskiej*
- *punkt widokowy w Przytarni (dojście ścieżką od przystani dla kajakarzy)*
- *ślady żerowania bobrów nad jeziorem Joninko*
- *kompleks śródleśnych jezior i oczek wodnych wraz z torfowiskami w kompleksie „Motowężę”*
- *bór chrobotkowy*
- *Chełmice i wąwóz przy zjeździe do Wiela*

Propozycje tematów:

1. Różnorodne siedliska leśne
2. Torfowiska we WPK
3. Bobry we WPK – siedlisko życia, zwyczaj, ochrona gatunku.

wąwóz na zjeździe z Chełmic do Wiela

 - oznaczenie rowerowej ścieżki „Pętla Przytarnia”

Tematy tablic:

1. Zaproszenie na ścieżkę. Mapa Parku
2. Traczk długodzioby. Jezioro Wdzydze. Mapa ścieżki.
3. Jezioro Joninko. Bóbr europejski.
4. Retencja wodna.
5. Jeziora Syconki Małe i Syconki Wielkie.
6. Gospodarczy drzewostan nasienny.
7. Las – najwspanialszy twór natury.
8. Rezerwat Motowęże.
9. Porosty. Bór chrobotkowy.
10. Pożary lasów.
11. Żywica sosnowa.
12. Mrowisko.
13. Ukształtowanie terenu parku.
14. Mapa ścieżki.

Ścieżka łączy się ze szlakami:

- rowerowa ścieżka przyrodnicza Schodno – Wdzydze Kiszewskie
- trasa rowerowa „Dookoła Jezior Wdzydzkich”
- rowerowy szlak turystyczny w gminie Dziemiany I
- rowerowy szlak turystyczny w Gminie Dziemiany II

Rowerowa ścieżka przyrodnicza Kościerzyna - Wdzydze Kiszewskie

Długość trasy 20 km, 7 przystanków, dwie wiaty.

Szlak rowerowy z Kościerzyny do Wdzydz Kiszewskich łączy dwie atrakcyjne turystycznie miejscowości. To propozycja przyrodniczo-krajoznawczej wycieczki rowerowej po leśnych terenach na północ od kompleksu Jezior Wdzydzkich. Rozpoczyna się przy dworcu kolejowym w Kościerzynie, a kończy w centrum Wdzydz Kiszewskich przy Muzeum – Kaszubskim Parku Etnograficznym. Po drodze mijamy miejscowość Lizaki i przejeżdżamy przez Juszeki, wieś o ciekawej i cennej zabudowie regionalnej.

śródlęsne jezioro w planowanym rezerwacie „Wałachy”

Planowany rezerwat „Wałachy” to zespół 11 śródlęsnych torfowisk mszarnych przejściowych, rozwijających się wokół niewielkich jezior w wytopiskach, otoczonych borami sosnowymi. Na większości torfowisk zbiorowiska roślinne mają całkowicie naturalny skład. We florze charakterystycznej dla silnie uwodnionych torfowisk oligotroficznych są liczne gatunki chronione: grzybień biały, grązeł żółty, rosiczka okrągłolistna, widłak jałowcowaty i goździsty. Licznie występuje turzyca bagienna i bagnica torfowa.

Dokładny przebieg trasy można odczytać z map ustawionych w Kościerzynie na trasie przy pomniku Józefa Wybickiego, oraz we Wdzydzach Kiszewskich. Jadąc przez leśne tereny miniami kilka jezior: Osuszyno, Strupino i Wałachy, liczne śródleśne torfowiska w tym będące projektowanymi rezerwatami torfowisko Strupino i kompleks śródleśnych torfowisk i oczek wodnych wraz z jeziorem Wałachy. Ciekawym przyrodniczo miejscem jest użytek ekologiczny Studzienice – kompleks łąk, zespół torfowisk „Kotel”, oraz leżące niedaleko Wdzyd Kiszewskich torfowisko „Kiszewskie Bagno”.

Poza walorami przyrodniczymi trasa oferuje wiele ciekawych miejsc pod względem historycznym i kulturowym jak chociażby wieś Juszki, będąca perełką architektoniczną zabudowy wiejskiej – zespół ruralistyczny wpisany do rejestru zabytków województwa pomorskiego. W Lizakach znajduje się również wpisane do rejestru zabytków Prezbiterium Kościoła pw. Oczyszczenia NMP. Po zwiedzeniu Skansenu Parowozowni przy dworcu kolejowym w Kościerzynie, kolejnym miejscem, którego nie można ominąć będzie Muzeum – Kaszubski Park Etnograficzny we Wdzydzach Kiszewskich. Muzeum na wolnym powietrzu ukazuje architekturę i kulturę Kaszub.

tradycyjna zabudowa wsi Juszki

tablica edukacyjna i wiata przy trasie rowerowej

Warto zobaczyć:

- zabytkowa zabudowa we wsi Juszki
- jezioro Strupino
- projektowane rezerwy przyrody „Torfowisko Strupino”, „Jezioro Wałachy”
- użytki ekologiczne „Studzienc”, „Kiszewskie Bagno”
- Skansen Parowozownia w Kościerzynie, Muzeum – Kaszubski Park Etnograficzny we Wdzydzach Kiszewskich

Propozycje tematów zajęć:

- Wartości historyczne i kulturowe Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego
- Ekosystemy torfowiskowe.
- Ochrona mokradeł.
- Lasy Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego.

Wdzydze Kiszewskie

Wieś turystyczno – letniskowa, główny ośrodek turystyczny na terenie Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego. Położone nad jeziorem Gołuń. W 1898 r. rozpoczął tu pracę nauczyciela Izydor Gulgowski, który wykupił od miejscowego gospodarza Michała Hinca starą XVII-wieczną podcieniową chatę – kaszubską checz – i wraz z żoną Teodorą urządził w niej w 1906 r. muzeum, gromadząc przedmioty twórczości ludowej z okolicznych wsi.

Muzeum – Kaszubski Park Etnograficzny im. Teodory i Izydora Gulgowskich we Wdzydzech Kiszewskich

Organizatorem instytucji jest Samorząd Województwa Pomorskiego.

izba w chałupie z Lipuskiej Huty zbudowanej w 1787 r.

lekcja muzealna w izbie lekcyjnej XIX-wiecznej szkoły z Wieckowych

Jest najstarszym polskim muzeum na wolnym powietrzu powstałym w 1906r., znanym w Polsce i na świecie dzięki historycznym już dziś postaciom jego założycieli – Teodorze i Izydorowi Gulgowskim. Dzięki nim ożyło na początku XX wieku wdzydzkie rękodzieło – hafciarstwo i plecionkarstwo, z którego po dzień dzisiejszy słyną Kaszuby.

Na jego 22 ha powierzchni znajduje się obecnie 44 z 80 zaplanowanych zabytków architektury: zagrody chłopskie i szlacheckie, dworki i chałupy, miejska szkoła z izbą lekcyjną i mieszkaniem nauczyciela, kościół, dwa typy wiatraków, trak poruszany lokomobilą parową, kuźnia, karczma. Nowością jest czynny warsztat kołodziejski oraz zespół młyński z ryflarką i olejarnią.

Wnętrza budynków wyposażone są w dawne meble, urządzenia gospodarskie a warsztaty w narzędzia i przybory. Wystawy stałe to również historia Kaszub i Kociewia (ks. ppłk Józef Wrycza, Powstanie Starogardzkie czy „Polacy, Niemcy i Kaszubi”). Jedną z wystaw poświęconą jest założycielom muzeum i ich dziełu.

„Wdzydzkie rękodzieło artystyczne” to wystawa interaktywna, na której można pod kierunkiem opiekuna wykonać haft, plecionkę, poznać zasady

malarstwa na szkle czy wyrób kwiatów z bibuły. Muzeum oferuje cykl zajęć edukacyjnych m. innymi z użyciem koła garncarskiego, przy artystycznej obórce drewna, gry i zabawy ludowe (aktualności na stronie internetowej). Ważnym elementem budowy muzeum jest roślinność – specjalnie zaplanowana a w zagrodach odtwarzana wg historycznych przekazów, w tra-

dycyjnych ogródkach kwiatowych i warzywnych, sadach, założeniach parkowych i drogach.

Muzeum prowadzi szeroką działalność edukacyjną, sprzedaż pamiątek muzealnych, pocztówek, katalogów, map. Nowością jest informator w języku kaszubskim oraz płyta CD Władysławy Wiśniewskiej i zespołu śpiewaczek „Wdzydzanki”. Wśród wielu imprez najważniejsze to Majówka, Jarmark Wdzydzki i Święto Kartofla (patrz strona internetowa program roczny).

Jarmark Wdzydzki – to największa na Kaszubach letnia impreza folklorystyczna. Organizowana na terenie muzeum od 1973 roku w trzecią niedzielę lipca. Przyciąga corocznie do 10 tys. osób, wśród których są mieszkańcy Pomorza jak i turyści masowo przyjeżdżający tutaj na wakacje. Z myślą o nich muzeum przygotowuje bogaty program imprezy na cały dzień w różnych zakątkach 22-ha terenu. Są w nim występy zespołów folklorystycznych, koncerty muzyki poważnej, pokazy dawnych zawodów i wiejskich rzemiosł (m.in. bednarstwa, rymarstwa, kowalstwa, kołodziejstwa, garncarstwa, plecionkarstwa itp.) oraz tradycyjnych zajęć połączone z możliwością ich nauki i zakupu gotowych wyrobów. Liczne rodzinne gry i zabawy ludowe, konkursy z nagrodami, a także spotkania z twórcami, rzemieślnikami i artystami gwarantują wszystkim dobrą zabawę, miły nastrój i niezapomniane wrażenia.

Muzeum jest czynne przez cały rok.

Szczegóły dotyczące organizacji zajęć należy uzgadniać w Dziale Edukacji i Promocji. Wszelkie inne aktualności na naszej stronie internetowej

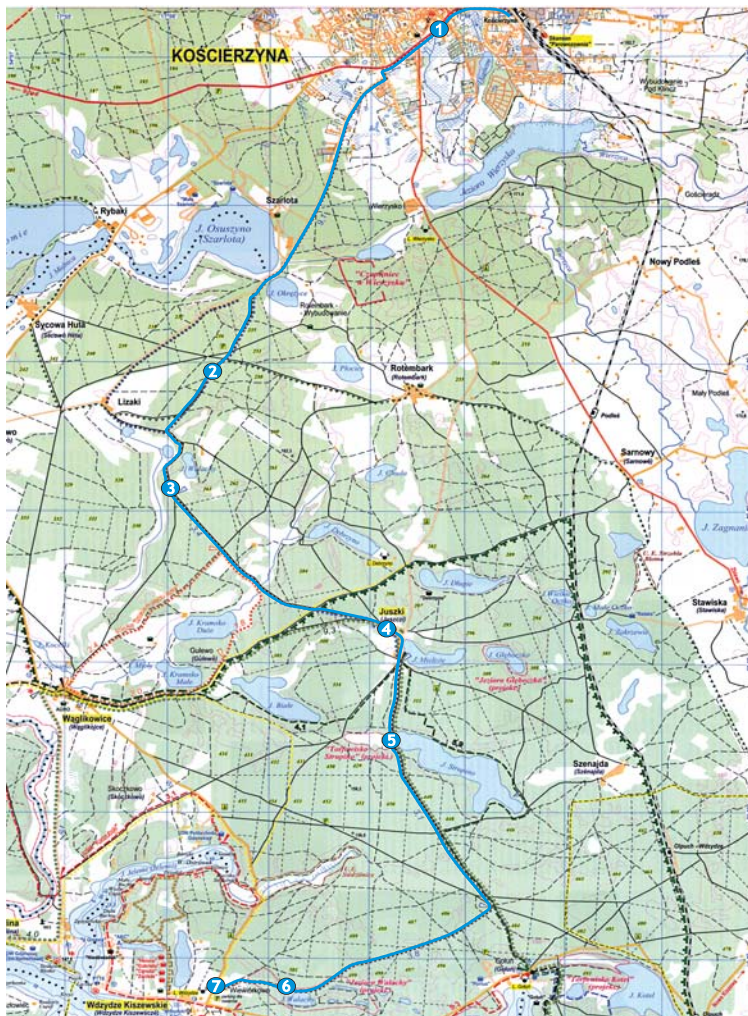
www.muzeum-wdzydze.gda.pl

WDZYDZE

MUZEUM - KASZUBSKI PARK ETNOGRAFICZNY IM. TEODORY I IZDORA GULGOWSKICH
WE WDZYDZACH KISZEWSKICH
MUZEUM REJESTROWANE

83-406 Waglikowice
Tel/Fax: (58) 686-12-88 & 686-11-30

www.muzeum-wdzydze.gda.pl
muzeum@muzeum-wdzydze.gda.pl

- oznaczenie rowerowej ścieżki Kościerzyna - Wdzydze Kiszewskie

Tematy tablic:

1. Mapa ścieżki
2. O grzybach raz jeszcze
3. Rośliny lecznicze borów
4. Tradycja regionalnego budownictwa na terenie parku.
5. Starzejące się jeziora. Jezioro Strupino
6. Pokochaj nietoperze
7. Mapa ścieżki

Ścieżka łączy się ze szlakami:

- piesza ścieżka przyrodnicza „Szlakiem pięciu jezior”
- piesza ścieżka przyrodnicza we Wdzydzach Kiszewskich
- rowerowa ścieżka przyrodnicza Schodno – Wdzydze Kiszewskie
- trasa rowerowa „Dookoła Jezior Wdzydzkich”
- pieszy PTTK zielony „Szlak Kręgów Kamiennych”
- pieszy PTTK czerwony „Szlak Kaszubski”

Rowerowa ścieżka przyrodnicza Schodno - Wdzydze Kiszewskie

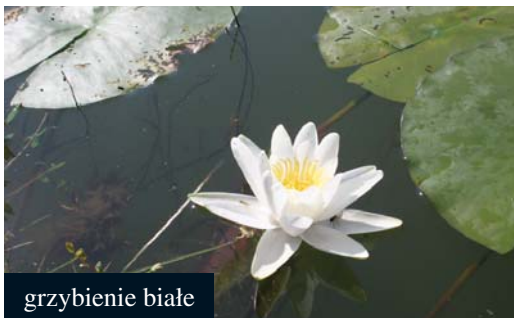
Długość trasy 24 km, 8 przystanków.

Trasa prowadzi przez północną część Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego, ukazując jego walory przyrodnicze i krajobrazowe. Na trasie zobaczymy różnorodne jeziora w otoczeniu lasów – charakterystyczny element krajobrazu Parku, rzekę Wdę, krzyż Jezior Wdzydzkich z punktu widokowego w Czarlinie oraz Wdzydze Kiszewskie z Muzeum – Kaszubskim Parkiem Etnograficznym.

jezioro Zatur

Jezioro Zatur jest miejscem występowania bogatej flory wodnej, w tym szczególnie obfitej ilości grzybieni *Nymphaea sp.* Wraz z otaczającym torfowiskiem stanowi obszar projektowanego użytku ekologicznego. Jezioro jest płytkim zbiornikiem o płaskim, mulistym dnie, o zaawansowanym procesie zarastania. Świadczy o tym masowe występowanie grzybieni. Jego powierzchnia wynosi 2,75 ha. Po wschodniej stronie brzegi jeziora wznoszą się stromo osiągając około 20 m wysokości ponad lustro wody.

grzybienie białe

W jeziorze Zatur występują dwa gatunki grzybieni, które są bardzo do siebie podobne i w związku z tym często mylone – grzybienie białe i grzybienie północne. Oba gatunki podlegają ochronie ścisłej. Tworzą między sobą mieszańce.

Od budynku Zielonej Szkoły w Schodnie kierując się znakami na drzewach jedziemy na południe. Po drodze mijamy barwnie kwitnące, podmokłe łąki. Na wilgotnych terenach można obserwować żurawie i bociany białe.

Mijając tereny leśne docieramy do cieką łączącego dwa jeziora: Słupino i Słupinko, a po skierowaniu się na zachód dojeżdżamy do malowniczego jeziora Zatur, pokrytego kwitnącymi grzybieniami białymi i rzadkimi grzybieniami północnymi. Eutroficzne, silnie zarastające jezioro jest planowanym użytkiem ekologicznym. Ze wzgórza w Przerębskiej Hucie widać miejsce gdzie rzeka Wda łączy się z jeziorem Słupinko. Niewątpliwą atrakcją turystyczną jest drewniany most na Wdzie, w jej ujściu do Jeziora Radolnego.

Dojeżdżając do wsi Czarlina warto udać się do punktu widokowego. Z pomostu widokowego widać wszystkie cztery jeziora należące do kompleksu: rozciągające się na wprost jezioro Wdzydze, po prawej mijane wcześniej Jezioro Radolne, z lewej strony rozciągają się wody jeziora Gołuń, a za nami jeziora Jelenie.

Z Czarliny jedziemy na północ i objeżdżamy jezioro Jelenie. Docieramy do kompleksu wilgotnych łąk, przez które przepływa rzeczka Studzienica. Cała dolina jest planowanym użytkiem ekologicznym. Dojazd do Wdzydz Kiszewskich wyznaczono jako czarny szlak dojściowy. Trasa rowerowa na tym odcinku przebiega szosą, więc należy zachować szczególną ostrożność.

We Wdzydzach Kiszewskich niewątpliwą atrakcją turystyczną jest Muzeum – Kaszubski Park Etnograficzny. To najstarsze polskie muzeum na świeżym powietrzu prezentuje zabudowę dawnej wsi kaszubskiej i kociewskiej od XVIII w. do połowy XX w.

tablica dydaktyczna przy jeziorze Zatur

Warto zobaczyć:

- 1. Jezioro Zatur*
- 2. Drewniany most na Wdzie przy ujściu rzeki do Jeziora Radolnego.*
- 3. Krzyż Jezior Wdzydzkich z punktu widokowego w Czarlinie.*
- 4. Muzeum – Kaszubski Park Etnograficzny we Wdzydzach Kiszewskich*
- 5. Kompleks łąk w planowanym użytku ekologicznym „Studzieniec”*

Po odpoczynku we Wdzydzach Kiszewskim wyruszamy w kierunku Schodna. Początkowo jedziemy szosą, ale za Studzienicą skręcamy w prawo w las. W środku lasu możemy się zatrzymać na odpoczynek. Okoliczne drzewa oznaczone są żółtymi paskami

jako wyłączony drzewostan nasienny, z którego pozyskuje się nasiona do hodowli młodych drzew. Tak pozyskiwany materiał genetyczny daje gwarancję dziedziczenia najlepszych cech drzew, oraz przystosowanie do miejscowych warunków siedliskowych. W sąsiednim drzewostanie zastosowano wprowadzenie podszytu z gatunków liściastych takich jak buk, dąb, olsza. Liście zrzucające corocznie użyźniają glebę. Nasadzenia świerka stanowią schronienie dla zwierzyny.

Wyruszając dalej mijamy jeziora Białe i Kramsko Małe i docieramy do Wąglikowic. Stąd jedziemy dalej prosto do Loryńca, ale pamiętajmy o zachowaniu szczególnej uwagi na szosie i skrzyżowaniu. Ponownie przekraczamy rzekę Wdę. Warto w Loryńcu się zatrzymać przy okazałym klonie, pomniku przyrody. Do Schodna dojeżdżamy wzdłuż jeziora o tej samej nazwie.

Propozycje tematów:

1. Dolina Wdy i Trzebiechy – planowany rezerwat faunistyczny
2. Jeziora we Wdzydzkim Parku Krajobrazowym
3. Lasy Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego
4. Ochrona terenów podmokłych we WPK.

klon pospolity - pomnik przyrody w Loryńcu

użytek ekologiczny Studzienice

Uwaga: Dojazd do Wdzydz Kiszewskich – czarny szlak dojściowy!

 - oznaczenie rowerowej ścieżki Schodno - Wdzydze Kiszewskie

Tematy tablic:

1. Mapa WPK przy Zielonej Szkole w Schodnie. Informacja o ścieżce pieszej i rowerowej.
2. Ochrona mokradel
3. Jezioro Zatur
4. Planowany rezerwat faunistyczny „Dolina Wdy i Trzebiochy”
5. Jezioro Wdzydze
6. Poradnik leśnego wędrownika
7. Drzewostan nasienny
8. Troć wdzydzka. Mapa WPK
9. Pomnik przyrody – klon pospolity

Ścieżka łączy się ze szlakami:

- piesza ścieżka przyrodnicza wokół jeziora Schodno
- piesza ścieżka przyrodnicza „Życie lasu wokół remizy”
- piesza ścieżka przyrodnicza „Szlakiem pięciu jezior”
- piesza ścieżka przyrodnicza we Wdzydzach Kiszewskich
- rowerowa ścieżka przyrodnicza „Pętla Lipno”
- rowerowa ścieżka przyrodnicza Kościerzyna - Wdzydze Kiszewskie
- trasa rowerowa „Dookoła Jezior Wdzydzkich”
- szlak PTTK czerwony „Szlak Kaszubski”
- szlak PTTK zielony „Szlak Kregów Kamiennych”

Rowerowa ścieżka przyrodnicza „Dookoła Jezior Wdzydzkich”

Długość trasy 48,5 km.

Niepowtarzalna trasa rowerowa prowadzi przez malownicze tereny Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego ukazując piękno przyrody Kaszub Południowych. Na rowerze dookoła słynnego Krzyża Jezior Wdzydzkich, największego kompleksu jeziornego na Kaszubach, przez lasy, pola, łąki i wsie.

Krzyż Jezior Wdzydzkich

Trasa rowerowa „Dookoła Jezior Wdzydzkich” została wyznaczona tak, by ukazać jak najwięcej walorów terenu Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego. Prowadzi brzegami rozległych jezior, piaszczystymi drogami przez niekończące się bory, odwiedza malownicze wsie i pozwala poznać naturę ziemi kaszubskiej.

Początek trasy znajduje się w Wąglikowicach, przy dużej tablicy z mapą. Planując wycieczkę warto poznać przebieg tego dość długiego i męczącego szlaku - w większości prowadzi po drogach gruntowych, leśnych i polnych. Z Wąglikowic wyruszamy na południe do Czarliny, stamtąd przejeżdżamy przez nieistniejący już folwark Przerębską Hutę i kolejno przez Rów, Wygodę, Joniny Małe, wieś Przytarnię, Wiele, Górki, Abisynię Górską, Borsk, Wdzydze Tucholskie, Lipę, Zabrody, Gołun i Juszyki - skąd wracamy do Wąglikowic. W ten sposób tworzy się pętla otaczająca cały kompleks Jezior Wdzydzkich.

most w ujściu Wdy do Jeziora Radolnego

Na trasie czeka wiele ciekawostek przyrodniczych i krajoznawczych. W Czarlinie znajduje się pomost widokowy z którego podziwiać można niepowtarzalną panoramę krzyża Jezior Wdzydzkich: jezioro Wdzydze, Gołuń, Radolne i Jelenie. W pobliżu Czarliny znajduje się też okazały dąb, jeden z wielu pomników przyrody na terenie WPK. Z Czarliny kierujemy się na zachód i przekraczamy rzekę Wdę w miejscu gdzie uchodzi ona do Jeziora Radolnego. Kolejnym ciekawym przystankiem jest jezioro Zatur - planowany użytek ekologiczny i istniejący już użytek - Przerębska Huta, w skład którego wchodzi łąki, torfowiska i olsy. Dalej aż do osady Rów, a następnie Wygody, przejeżdżamy przez rozległe bory sosnowe. Z Wygody, leżącej na zachodnim brzegu jeziora Wdzydze, można podziwiać widok rozległego jeziora oraz wyspę Sidły i leżącą w głębi wyspę Ostrów Wielki. Ostrów Wielki jest największą z 8 wysp jeziora Wdzydze, a drugą pod względem wielkości jeziorną wyspą w Polsce. Przy drodze z Wygody do Jonin Małych znajduje się kolejny pomnik przyrody, trzy brzozy brodawkowate.

rowerzyści na trasie „Dookoła Jezior Wdzydzkich”

Ponownie nad jezioro zjeżdżamy koło przystani dla kajakarzy. To znane miejsce odpoczynku nie tylko dla kajakarzy, ale również dla żeglarzy i rowerzystów. Stąd prowadzi półkilometrowa ścieżka do punktu widokowego na jezioro. Dalej szlak kieruje nas do Przytarni, a stamtąd do Wiela – znanej wsi letniskowej z licznymi atrakcjami turystycznymi, zabytkami i przejawami kultury kaszubskiej, w tym położoną na wzgórzach nad Jeziorem Wielewskim Kalwarią. Z Wiela trasa rowerowa prowadzi na wschód do rzeki Wdy, którą przekraczamy w miejscu, gdzie Wda rozdziela swoje koryto na rzekę i kanał. Kanał czarnowodzki o długości 24 km został wykopany w połowie XIX w. w celu nawadniania nieurodzajnych ziem na południe od jeziora. Obecnie tylko w małym stopniu pełni tę rolę. Drugi raz rzekę Wdę przekraczamy we wsi Borsk, a za chwilę jeszcze raz tuż przy jej ujściu z jeziora Wdzydze. Od tego miejsca trasa biegnie tuż przy brzegu jeziora, którego strome brzegi wznoszą się na 7 do 10 metrów. We Wdzydzach Tucholskich znajduje się punkt widokowy, z którego widać panoramę wysp wdzydzkich: Małego Ostrowa, Głonka, Sorki i Wielkiego Ostrowa. Na wprost punktu widokowego znajduje się też największa głębia Wdzydz. Jezioro w tym miejscu ma aż 68 m głębokości.

widok na jezioro Wdzydze z półwyspu Zabrody

Jezioro Wdzydze

Jezioro o powierzchni 1455,6 ha jest największe na Pojezierzu Kaszubskim a szóste pod względem wielkości w Polsce. Głębokość dochodzi do 68 m. Wraz z jeziorami Radolnym, Jelenie i Gołun tworzy kompleks o charakterystycznym kształcie krzyża, niekiedy porównywanym ze wzbijającym się do lotu ptakiem. Krzyż jezior wdzydzkich ma długość 11 i szerokość 9 km. W obrębie kompleksu znajduje się 10 wysp, w tym jedna do niedawna zamieszkała – Ostrów Wielki. Największe wyspy, czyli Ostrów Wielki, Głonek i Ostrów Mały planuje się objąć ochroną rezerwatową, ze względu na

wyjątkowe zbiorowiska roślinne i gniazdującego u ich brzegów szlachara. W jeziorze żyje endemiczna populacja troci jeziorowej. W większości zalesione, wysokie i strome brzegi dają schronienie licznym gatunkom ptactwa wodnego, zarówno gniazdującym w przybrzeżnych szuwarach jak i w dziuplach dorodnych sosen. Spotkamy tu liczne kaczki krzyżówki, perkozy, łabędzie nieme oraz trzecie nurogęsi, gągoły, czernice. W pobliżu Jezior Wdzydzkich gniazduje bielik. W niektórych miejscach na brzegu można znaleźć ślady żerowania bobrów.

wyspy na jeziorze Wdzydze, od dołu: Ostrów Mały, Głonek, Ostrów Wielki, po prawej wyspa Sorka

Jezioro Wdzydze przez miejscowych zwane Szerzawą lub Morzem Kaszubskim, bardzo silnie odcisnęło się w tradycji i kulturze. Z powstaniem jeziora związanych jest kilka legend. Jedna z nich mówi o księciu Sorce, któremu ukazała się rusałka Wdzydzana. Książę zapalał do rusałki gwałtownym uczuciem i zapragnął ją odnaleźć i schwytać. W tym celu nakazał stolemom przekopać rowy w miejscach gdzie widział ukochaną. W ten sposób jezioro Wdzydze nabrało obecnego kształtu. Na nic jednak były wysiłki księcia. Nie odnalazł ukochanej. Jego imieniem jednak nazwano jedną z jeziornych wysp.

Obecnie kompleks jezior wdzydzkich jest dużą atrakcją turystyczną i przyciąga liczne rzesze żeglarzy i wędkarzy. Przez jezioro przebiega kajakowy szlak Wdy o długości 195 km. Nasilony ruch turystyczny stwarza zagrożenie dla okolicznej przyrody. W celu ochrony ptactwa wodnego akwen jeziora Wdzydze objęty jest strefą ciszy.

Z Wdzydz Tucholskich kierujemy się dalej na północ wzdłuż brzegu, mijamy półwysep Lipa i docieramy na półwysep Zabrody. Tu znajduje się torfowiskowy użytek ekologiczny o tej samej nazwie. Zmieniamy charakter krajobrazu i ponownie wjeżdżamy głębiej w lasy. W niedalekiej odległości od szlaku mijamy po prawej stronie dystroficzne oczka wodne z płatami torfowisk, objęte ochroną prawną w formie użytków ekologicznych – „Modrzewnicowy Mszar” i „Żurawinowe Bagno”. Po lewej stronie, nad jeziorem Gołuń, znajduje się kompleks torfowisk „Kruszyńskie Błoto”, zwane też Głuche. Tu również ustanowiono użytek ekologiczny dla ochrony tych ekosystemów – „Torfowisko nad jeziorem Gołuń”.

użytek ekologiczny „Zabrody”

Za Gołuniem znajduje się zjazd w kierunku Wdzydz Kiszewskich (rowerowa ścieżka przyrodnicza oznaczona kolorem niebieskim). Warto tam pojechać, by odwiedzić najstarsze w kraju muzeum etnograficzne na świeżym powietrzu. Ponad stuletnie, bo założone w 1906 roku przez Teodorę i Izydora Gulkowskich, Muzeum – Kaszubski Park Etnograficzny na 22 ha prezentuje obiekty architektury regionalnej Kaszub i Kociewia z okresu XVIII-XX w.

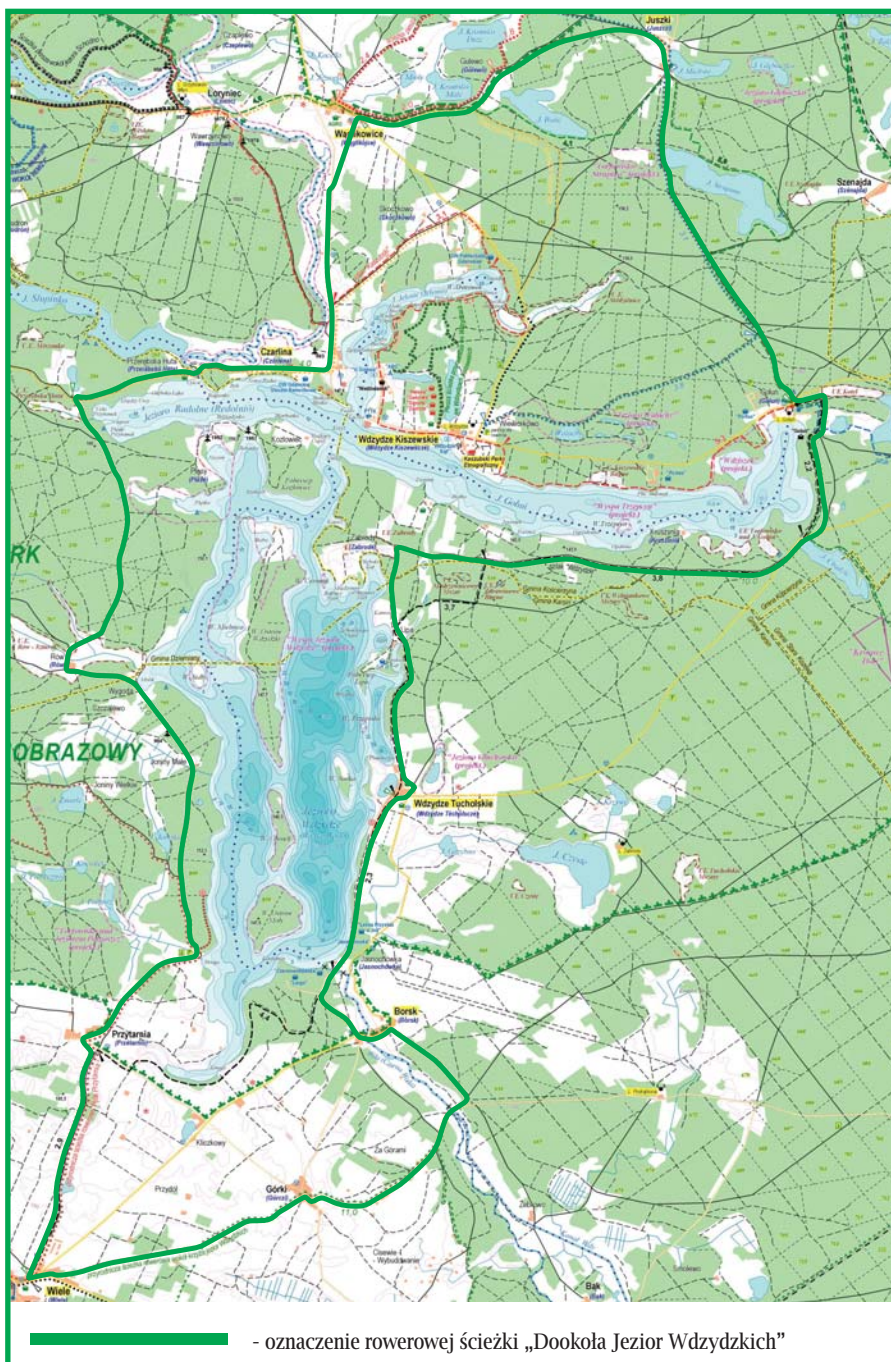

tradycyjna zabudowa wsi Juszeki

Tradycyjną architekturę wsi kaszubskiej można też podziwiać we wsi Juszeki, przez którą prowadzi trasa. Zespół ruralistyczny wsi został wpisany do rejestru zabytków województwa pomorskiego. Na uwagę zasługują również nowo powstałe domy, utrzymane jednak w stylistyce tradycyjnej, dzięki czemu znakomicie wtapiają się w okolicę, nie zakłócając harmonijnego krajobrazu. Juszeki to już ostatni przystanek na trasie. Mijając jeziora Białe i Kramsko Małe dojeżdżamy z powrotem do Wąglikowic.

Warto zobaczyć:

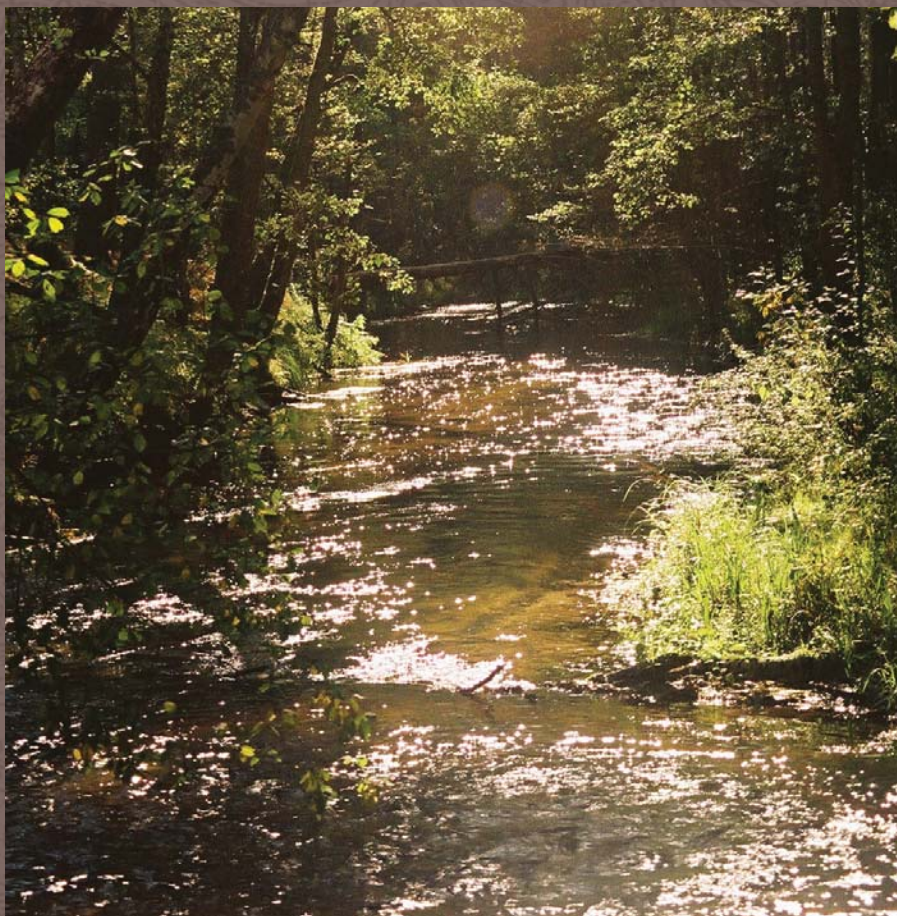
- krzyż Jezior Wdzydzkich z punktu widokowego w Czarlinie
- jezioro Wdzydze z punktów widokowych w Przytarni i Wdzydzach Tucholskich
- torfowiskowe użytki ekologiczne i pomniki przyrody
- zabytki sakralne we Wielu
- tradycyjną architekturę kaszubskiej wsi w Juszkach
- rzekę Wdę i Kanał Wdy

SŁUPIŃKO
Englertshöhe

Inne szlaki turystyczne na terenie Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego

Szlak kajakowy na rzece Wdzie

Wda, nazywana też Czarną wodą, jest największą rzeką przepływającą przez teren Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego. Wypływa z małego jeziora Krażno i po 198 km biegu przez Równinę Charzykowską i Bory Tucholskie wpływa w Świeciu do Wisły. Szlak wodny dostępny dla kajakarzy wynosi 195 km i rozpoczyna się na północnym krańcu rynnowego Jeziora Wieckiego.

Najpopularniejszym miejscem rozpoczęcia spływów kajakowych w okolicy WPK jest gminna wieś Lipusz, leżąca na granicy otuliny parku (179 km). Początkowo Wda płynie wśród pól i łąk, łagodnie meandrując. Granicę Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego Wda przecina pod mostem na trasie z Dziemian do Kościerzyny (176 km). Wpływamy w malowniczy, zalesiony wąwóz. Rzeką na tym odcinku zmienia swój wygląd. Dno jest urozmaicone, nurt zmienny, koryto przegradzają zwalone pnie drzew. Mimo tych urozmaiceń odcinek nie jest trudny. Mijamy pojedyncze zabudowania niedaleko brzegów rzeki. To osada Krugliniec. Rzeką tu przyspiesza i płynie wartkim nurtem aż do otwartego terenu, gdzie w otoczeniu łąk zwalnia i leniwie meandrując wpływa do jeziora Osty. W tym miejscu przekopano kanał skracający bieg rzeki i kierujący wodę

Wda przed Jeziorem Schodno

prosto do jeziora Schodno. Obecnie prowadzi się zabiegi odtwarzania starego koryta. W tym celu wycina się trzcinę i udrażnia przepływ. Jeśli wybierzemy odtwarzane stare koryto rzeki i wpłyniemy w rozległe szuwały przy odrobinie szczęścia natkniemy się na licznie tu występujące ptactwo wodne. Z szuwarów wypływamy na jezioro Schodno (170 km), o długości około dwóch kilometrów. Po lewej na brzegu widać platformę widokową służącą do obserwacji ptactwa wodnego. Na końcu jeziora znajduje się pole biwakowe, gdzie można odpocząć. Tędy też biegnie pieszka ścieżka przyrodnicza okrążająca jezioro.

Wda rozlewając się szeroko i płynąc powoli kieruje nas do Loryńca (166 km). Przed wsią z lewej strony do Wdy wpływa Trzebiocha, druga pod względem wielkości rzeka we Wdzydzkim Parku. Pod mostem w Loryńcu rzeka znacznie przyspiesza, by po chwili się uspokoić. Płynąc wśród łąk, docieramy do Czarliny. Rzeka tu skręca na zachód i mijając porośnięte trzciną brzegi wpływamy do jeziora Słupinko. Tu skręcamy w lewo i pod malowniczym drewnianym mostem wypływamy na Jezioro Radolne (160 km). Płynąc wzdłuż Radolnego docieramy do Krzyża – miejsca gdzie łączą się cztery jeziora: Wdzydze, Radolne, Jelenie i Gołui.

Z Wdzydz Kiszewskich szlak kajakowym Wdy skręca na południe i prowadzi przez cały akwen Jeziora Wdzydzkiego. Na początku przepływamy między półwyspem Kozłowiec i Zabrody i wypływamy na Wielką Wodę. Mijamy dużą wyspę Ostrów Wielki i kolejne mniejsze wyspy – Sorkę, Glonek i Ostrów Mały. W Jasnochówce opuszczamy jezioro Wdzydze i wpływamy na Wdę. Tutaj, przy śluzie, czeka nas około 150 metrów przenoszenia kajaków. Teren WPK Wda opuszcza we wsi Borsk pod mostem na trasie Wdzydze – Wiele (151 km). Za Borskiem przy przepuście trzeba przenieść kajaki na

starorzeczce Wdy. Płynący początkowo przy rzece wybudowany w XIX w. w celach melioracyjnych Kanał Wdy oddala się na wschód, zaś płynąca tu wartko rzeka prowadzi na południe w kierunku Czarnej Wody.

Spływ kajakowy to doskonały sposób na poznawanie terenu Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego, jego osobliwości przyrodniczych i pięknego krajobrazu. Wda razem z Trzebiochą są planowanym rezerwatem przyrody mającym na celu chronić miejsce tarła troci jeziorowej z jeziora Wdzydze. Doliny obu rzek zasiedlają ponadto liczne rzadkie i chronione gatunki roślin i zwierząt. Wody tych rzek zasilają największe akwenty w parku, decydując o ich czystości. Dlatego tak ważne jest zachowanie koryta Wdy i Trzebiochy w dobrym stanie i dbałość o odpowiednią gospodarkę wodno-ściekową, by zminimalizować ilość zanieczyszczeń dostających się do wody. Obszar planowanego rezerwatu „Dolina Wdy i Trzebiochy” jest miejscem stosowania zabiegów czynnej ochrony, w celu poprawienia stanu lub zachowania obecnie istniejących warunków siedliskowych dla roślin i zwierząt, takich jak czyszczenie koryta, obsadzanie brzegów drzewami, koszenie łąk w dolinach. Regularne sprzątanie koryta Wdy i Trzebiochy i zbieranie pozostawionych śmieci również jest niezwykle istotne. Dlatego pamiętajmy, że tereny przez które płyniemy są domem dla wielu ciekawych zwierząt, a śmieci wyrzucamy do przeznaczonych w tym celu pojemników.

Wda w okolicy Lipusza

INNE SZLAKI WE WDZYDZKIM PARKU KRAJOBRAZOWYM

SZLAKI PTTK

Szlak Kaszubski – czerwony

W całości szlak liczy około 120 km i prowadzi z Gołunia do Kamienicy Królewskiej przez miejscowości: Wdzydze Kiszewskie, Skorzewo, Kartuzy i Mirachowo.

W granicach WPK leży odcinek Gołuń – Wdzydze Kiszewskie – Skoczkowo – Loryniec – Grzybowski Młyn. Najciekawszy przebieg w tej części szlak ma na odcinku od Gołunia do Skoczkowa. Prowadzi wówczas krętymi ścieżkami wzdłuż jezior Gołuń i Jelenie.

Szlak Kamiennych Kregów – zielony

Szlak rozpoczyna się w kaszubskiej Kamienicy Królewskiej, prowadzi na południe do Lipusza, a następnie przez Bory Tucholskie do Czarnej Wody. Nazwa szlaku pochodzi rezerwatów archeologicznych w Odrach i Węsiarach – kamiennych kregów.

W granicach parku szlak przebiega przez Lipusz – Płocice – Grzybowski Młyn – Loryniec – Wąglikowice – Juszkki – Gołuń i dalej biegnie na południe w kierunku Bąka. Szlak przebiega wzdłuż doliny Wdy, jezior: Białe, Strupino, Gołuń i Chądzie i dociera do rezerwatu przyrody „Krwawe Doły”.

Szlak Wdzydzki – czarny (20 km)

Szlak rozpoczyna się w Gołuniu, na krzyżówce turystycznych szlaków i prowadzi wschodnim brzegiem jeziora Wdzydze do Wiela. Największa atrakcja na trasie to widoki na jezioro Wdzydze – Kaszubskie Morze w Lipie, Wdzydzach Tucholskich i Jasnochówce. Następnie szlak przekracza Wdę i kieruje się do Przytarni a stamtąd do Wiela.

Szlak I. Gulgowskiego – niebieski (3 km)

Pomocniczy szlak turystyczny, który łączy węzeł szlaków w Gołuniu z Olpuchem. Prowadzi w pobliżu cennych przyrodniczo obiektów: łąkowo-torfowiskowego użytku ekologicznego „Kotel” i jeziora Kotel.

SZLAKI W GMINIE DZIEMIANY

Szlaki rowerowe Gminy Dziemiany (trasa A i B)

Wyznaczone szlaki rowerowe prowadzą przed północną (trasa A) i południową (trasa B) część Gminy Dziemiany.

Pierwszy o długości 29 km z Dziemian prowadzi do Leśnictwa Trawice koło malowniczego jeziora Wielkie Sarnowicze, a następnie przez Kalisz i Słupinko do Jezior Cheb i Słupino. Na koniec przez Piechowice wraca do Dziemian.

Południowy szlak o długości 37 km przez Dziemiany – Trzebuń – Raduń – Dziemiany prezentuje, podobnie jak północny, walory przyrodniczo-krajobrazowe terenów położonych na zachód jeziora Wdzydze. Najciekawsze pod tym względem miejsca na trasie to Jezioro Lipno oraz Wielkie Sarnowicze.

Ścieżka przyrodnicza nad jeziorem Rzuno w Dziemianach (3 km)

Krótką i łatwą ścieżką pieszą jest propozycją spacerową dla mieszkańców wsi jak i odwiedzających Dziemiany turystów. Wyposażona w tablice informacyjne o różnorodnej tematyce przyrodniczej biegnie przez malownicze tereny nad jeziorem Rzuno.

Literatura

- Będkowska H., Wycieczka do lasu, Multico Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2005
- Bykowski W., Wdzydze i okolice, Apeiron, Bydgoszcz 2006
- Czech A., Bóbr. Monografie przyrodnicze, Wydawnictwo Lubuskiego Klubu Przyrodników, Świebodzin 2000
- Głowaciński Z. (red.), Polska czerwona księga zwierząt, Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa 2001
- Kłosowscy S. G., Flora Polski. Rośliny wodne i bagienne, Mulico O. W., Warszawa 2006
- Kruszewicz A. G., Ptaki Polski, Mulico Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2005
- Przewoźniak M. (red.), Materiały do monografii przyrodniczej regionu gdańskiego. t. IV, Wdzydzki Park Krajobrazowy, Wydawnictwo Gdańskie, Gdańsk 2001
- Szmeja J., Przewodnik do badań roślinności wodnej, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2006
- Wysocki C., Sikorski P. Fitosocjologia stosowana, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2002

Punkty widokowe we Wdzydzkim Parku Krajobrazowym

platforma widokowa w Czarlinie

platforma widokowa nad jeziorem
Schodno

platforma widokowa w Przytarni

punkt widokowy w Wyrównie

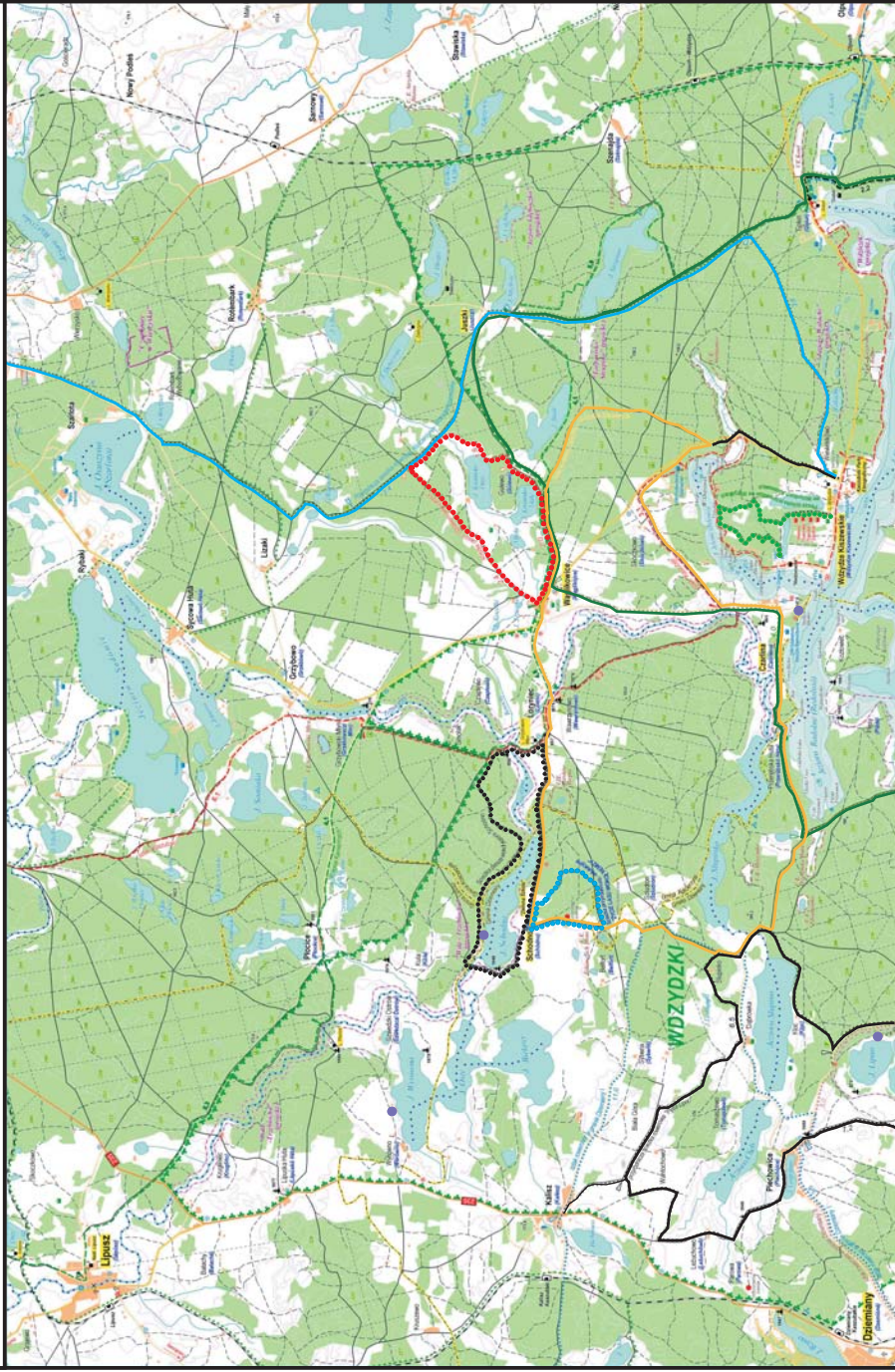

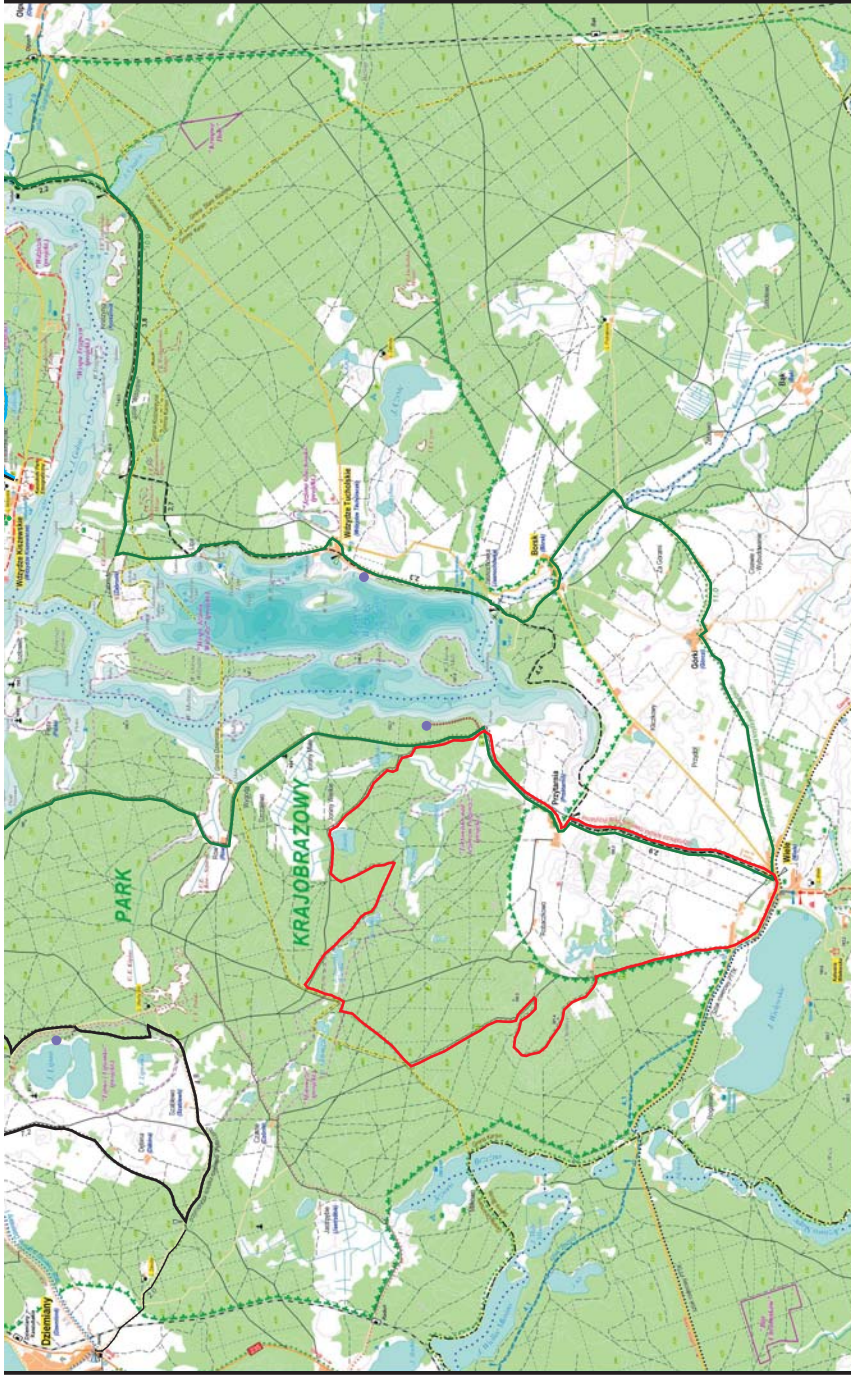
wieża widokowa nad jeziorem
Lipno

punkt widokowy we Wdzydzkich
Tucholskich

Mapa Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego

PIESZE ŚCIEŻKI DYDAKTYCZNE

- edukacyjna ścieżka rowerowa "Dookoła Jezior Wdzydzkich"
- przyrodnicza ścieżka rowerowa Schodno - Wdzydze Kiszewskie
- przyrodnicza ścieżka rowerowa Kościerzyna - Wdzydze Kiszewskie
- przyrodnicza ścieżka rowerowa "Pęła Przytarnia"
- przyrodnicza ścieżka rowerowa "Pęła Lipno"

PIESZE ŚCIEŻKI DYDAKTYCZNE

- ścieżka przyrodnicza "Szlakiem pięciu jezior"
- ścieżka przyrodnicza wokół jeziora Schodno
- ścieżka przyrodnicza we Wdzydzech Kiszewskich
- ścieżka przyrodnicza "Życie lasu wokół remizy"
- platforma widokowa

Wydawnictwa ZWPK

